

352:364.48(4-92)(075.8)

Українська Академія державного управління
при Президентіві України

436

207.391

14520

**Державне регулювання
розвитку соціальної
інфраструктури
населених пунктів
України**

Українська Академія
державного управління
при Президентіві України

БІБЛІОТЕКА

ІНБ. № _____

Київ
Видавництво УАДУ
2002

*Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
як навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів.
Лист 1/11-1296 від 19.04.2002 р.*

*Схвалено Вченою радою Української Академії
державного управління при Президентіві України.
Протокол № 71/1 від 31 січня 2002 р.*

Авторський колектив:

В.М. Вакуленко, О.С. Ігнатенко, О.Ю. Лебединська,
Ю.П. Лебединський, О.В. Лугова, Ю.О. Лупенко,
М.К. Орлатий, В.П. Рябоконеь.

Рецензенти:

П.П. Борщевський, академік Української академії аграрних наук,
доктор економічних наук, професор, заступник голови Ради по
вивченню продуктивних сил України НАН України.

І.В. Розпутенко, доктор наук з державного управління, професор,
проректор-директор Інституту підвищення кваліфікації керівних
кадрів Української Академії державного управління при Прези-
дентіві України.

М 54 Державне регулювання розвитку соціальної інфраструкту-
ри населених пунктів України / Навч. посіб. - К.: Вид-во УАДУ,
2002. - 112 с.

ISBN 966-619-061-3

У навчальному посібнику викладається сутність державного регулювання розвитку соціальної інфраструктури регіонів України, загальні положення та механізм реорганізації об'єктів соціального призначення, створення основних організаційно-правових форм підприємницької діяльності, формування системи управління, функції управління об'єктами соціального призначення та їх фінансове забезпечення, форми розселення, правові аспекти функціонування об'єктів соціальної сфери населених пунктів, а також досвід управління підприємствами та організаціями соціальної інфраструктури зарубіжних країн.

Розрахований на слухачів Української Академії державного управління при Президентіві України, студентів, аспірантів і викладачів економічних спеціальностей вищих навчальних закладів.

УДК 631.1:301

ISBN 966-619-061-3

© Оригінал-макет.
Видавництво УАДУ, 2002

Вступ

Ринкове середовище вимагає розробки якісно нових механізмів державного регулювання розвитку об'єктів соціальної сфери. Державне регулювання розглядається як система адміністративних, правових, економічних та інших важелів, що обумовлюють формування взаємовідносин між суб'єктами господарювання в галузях соціальної інфраструктури та органами управління різних рівнів.

Серед актуальних проблем розвитку населених пунктів цільне місце посідає соціальна інфраструктура. В переважній більшості регіонів вона є матеріальною та організаційною основою задоволення життєвих потреб населення. Проте кризові процеси в економіці України негативно позначилися на розвитку соціальної інфраструктури. Зменшилася кількість підприємств, організацій, закладів та установ соціальної сфери, погіршується демографічна ситуація, знижується рівень матеріального добробуту населення. Тому виникає нагальна потреба у створенні сприятливого економічного та соціального середовища в містах, селищах міського типу і селах. Це дасть можливість збільшити кількість робочих місць, обсяги різних послуг, зробити їх дешевими тощо.

Реформування економічних відносин у галузях економіки потребує розробки ефективніших організаційно-правових форм підприємницької діяльності в соціальній сфері. Держава, місцеві органи влади та місцеві органи самоврядування повинні сприяти розвитку нових господарюючих суб'єктів, зокрема малого і середнього бізнесу.

Галузева структура капітальних вкладень у соціальну інфраструктуру, склад і розміщення її об'єктів формуються стихійно. В останні роки бюджетні кошти витрачалися на створення інженерних комунікацій та зовсім недостатньо на зміцнення матеріальної бази галузі освіти, охорони здоров'я, соціального забезпечення тощо. Нове будівництво велося для оновлення чи розширення матеріальної бази діючих установ, а більшість населених пунктів, що не мали потрібних їм об'єктів, так і не забезпечені ними.

Катастрофічне згорання мережі соціальної інфраструктури потребує удосконалення цінової політики і спрощення системи оподаткування суб'єктів господарювання, поживлення ділової активності та поліпшення економічного стану підприємств, зміцнення доходної частини низових ланок бюджетної системи як у міських поселеннях, так і в сільській місцевості.

Запобігти подальшому поглибленню економічної і соціальної кризи в галузях економіки можна лише на основі здійснення насамперед організаційно-економічних, а на їх основі й соціальних заходів щодо збереження, відродження та розвитку поселенської мережі, припинення руйнації та згорання підприємств, організацій і установ соціальної інфраструктури, її матеріальної бази. Крім того, необхідно дотримуватись виконання вимог чинного законодавства про припинення закриття закладів охорони здоров'я, освіти, культури, а також про

збереження виробничого профілю підприємств торгівлі, громадського харчування, побутового обслуговування в процесі їх приватизації; запровадити жорсткі правила виділення та використання бюджетних коштів на будівництво інфраструктурних об'єктів; надавати пільгове кредитування та іншу допомогу індивідуальним забудовникам.

Соціально-економічна ситуація в суспільстві вимагає посилення державної регіональної політики, яка передбачатиме делегування регіонам значної частини управлінських функцій щодо розв'язання проблем соціально-економічного та науково-технічного розвитку, забезпечення вирівнювання рівнів розвитку регіонів шляхом розробки та поєднання регіональних і цільових програм державної підтримки конкретних регіонів.

Навчальний посібник орієнтує практику державного регулювання соціального розвитку регіону на розробку та ефективне використання економічного механізму реорганізації об'єктів соціальної інфраструктури, зокрема реалізацію таких першочергових заходів: визначення основних способів реорганізації об'єктів соціальної сфери, вибір організаційно-правових форм підприємницької діяльності в галузях соціальної інфраструктури, передачу в комунальну власність об'єктів соціального призначення, визначення порядку реєстрації цих суб'єктів, джерел фінансування реформованих підприємств, складання установчих документів, нормативно-правове забезпечення реформування та функціонування об'єктів соціальної інфраструктури.

Посібник має важливе значення для підготовки висококваліфікованих фахівців, які після вивчення тематичного модуля повинні вміти: визначати роль соціальної інфраструктури в комплексному розвитку міських поселень та сільських населених пунктів, оцінювати рівень її розвитку; аналізувати стан соціальної інфраструктури для прийняття відповідних управлінських рішень; застосовувати на практиці сучасні форми та методи управління об'єктами соціального призначення; визначати пріоритетні шляхи розвитку соціальної інфраструктури, знаходити шляхи удосконалення її системи.

Підготовка фахівців для місцевих органів державного управління, органів місцевого самоврядування повинна здійснюватися з урахуванням національних традицій, передового досвіду та світових надбань у галузі соціальної інфраструктури населених пунктів.

Навчальний посібник "Державне регулювання розвитку соціальної інфраструктури населених пунктів України" підготовлений колективом кафедри управління містом Української Академії державного управління при Президентові України. У його підготовці взяли участь: М.К. Орлатий (Вступ, розділи 1, 2, 3, 4, 5, 6, додатки 1, 2, 3), Ю.П. Лебединський (розділи 1, 4, 6, додаток 1), О.С. Ігнатенко (розділи 1, 6, додатки 2, 3), В.М. Вакуленко (розділи 2, 5, 6, додатки 2, 3), Ю.О. Лупенко (розділ 1, додатки 1, 2), О.В. Лугова (розділ 1, додатки 1, 2, 3), О.Ю. Лебединська (розділ 3, додатки 2, 3), В.П. Рябоконт (розділи 1, 3, додатки 1, 3).

Розділ 1

Соціальна інфраструктура регіону як об'єкт регіонального управління

- *Сутність і зміст соціальної інфраструктури.*
- *Основні організаційно-правові форми господарювання.*
- *Фінансове забезпечення функціонування об'єктів соціальної інфраструктури.*

Кінцеві результати господарської діяльності залежать від рівня і розвитку галузей обслуговування, тобто соціальної інфраструктури. Інфраструктуру можна поділити на дві великі групи галузей - виробничу та соціальну. Категорії "інфраструктура", "соціальна інфраструктура" сформувалися у процесі виробництва та розвитку продуктивних сил суспільства, які тісно пов'язані між собою.

Об'єкти соціальної інфраструктури розосереджені по всій території країни. Саме тому категорія "соціальна інфраструктура" набула найбільшого поширення в регіональній економіці.

Для повного відтворення робочої сили, забезпечення добробуту населення, його всебічного розвитку необхідно створити належні умови. Це одна з вимог принципу соціальної справедливості. Кінцева мета регіональної соціальної інфраструктури - досягнення повного й однакового ступеня задоволення особистих потреб населення незалежно від того, в якому регіоні воно проживає.

Соціальна інфраструктура є частиною соціальної інфраструктури країни або регіону, яку в цілому складають: житлове і комунальне господарство, освіта, культура і мистецтво, охорона здоров'я, фізична культура й соціальне забезпечення, кредитування та страхування; служба побуту, транспорт і зв'язок у частині, пов'язаний з обслуговуванням населення, інші галузі невиробничої сфери, а також торгівля та громадське харчування. Кожній галузі соціальної інфраструктури притаманні власна організаційна структура, форми обслуговування населення, механізм функціонування тощо. Усе це зумовлює надзвичайну різноманітність і складність проблем розвитку соціальної ін-

фраструктури населених пунктів, тим більше в умовах реформування економіки. Деякі з них, специфічні для певних галузей інфраструктури, ми розглянемо далі. З діяльністю підприємств, організацій та установ соціальної інфраструктури пов'язана життєдіяльність людини, відтоді як вона народилася, виховується у дошкільному закладі, вчиться у загальноосвітніх школах, спеціальних середніх та вищих навчальних закладах чи працює. Водночас результати діяльності окремих галузей соціальної інфраструктури визначаються рівнем загальної та професійної освіти населення, його культури, станом здоров'я, тривалістю життя, обсягом вільного часу та його використанням (див. рис. 1).

До основних функцій галузевого складу елементів соціальної інфраструктури входять:

- розподіл та обмін (мережа підприємств оптової і роздрібно-торгівлі, підприємств громадського харчування, заклади кредитної та страхової системи);

- надання споживчих послуг (житлово-комунальне господарство, підприємства побутового обслуговування, пасажирський транспорт, зв'язок);

- охорона здоров'я (заклади медичного, санаторно-курортного обслуговування, фізкультури і спорту, соціального забезпечення населення);

- формування суспільної свідомості та наукового світогляду (мережа культурно-освітніх закладів, мистецтва і релігії);

- управління та охорона громадського порядку (органи державного управління, громадські організації, органи громадського порядку).

Функціонування підприємств, організацій, установ і закладів соціальної інфраструктури в період переходу до ринку передбачає вдосконалення відносин власності. Сучасні економісти вважають, що "власність" повинна розглядатись не тільки з боку юридичних відносин, а передусім з економічних, тобто економічні відносини мають бути відображені в певних юридичних актах.

Перехід до ринкових відносин передбачає розвиток нових форм власності, зміну організаційно-правових форм господарювання в галузях соціальної інфраструктури села.

Ринкове середовище потребує роздержавлення і приватизації об'єктів у соціальній сфері села. Насамперед, необхідно ліквідувати державну монополію, створити умови для конкуренції, запобігти можливості зловживань у розподілі товарних

ресурсів, передбачивши систему жорстких економічних санкцій і правової відповідальності.

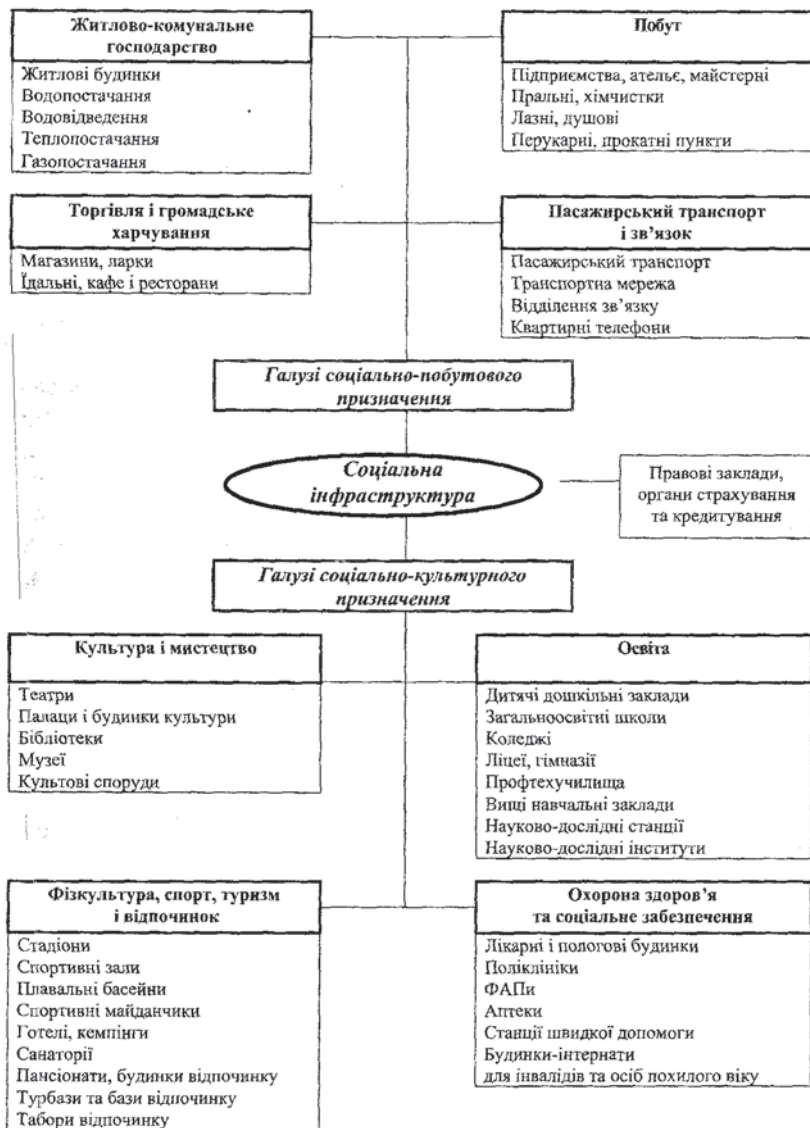

Рис. 1. Класифікація галузей та основних об'єктів соціальної інфраструктури

Процес реорганізації підприємств, організацій, установ та закладів соціальної сфери дуже складний і вимагає зваженого підходу до створення підприємств нового типу. Основна мета реорганізації підприємств соціальної сфери - створення на їх базі господарських структур ринкового типу, які відповідатимуть інтересам і вимогам населення, а також будуть спроможні забезпечити їх життєві потреби в різноманітних послугах.

З метою створення сприятливих умов для діяльності виробничих, переробних та обслуговуючих підприємств, установ і організацій, для структурної перебудови економіки та збереження функціонального призначення об'єктів соціальної інфраструктури Кабінетом Міністрів України прийняті кілька постанов щодо поетапного передавання до комунальної власності об'єктів соціальної сфери.

Ринкові відносини вимагають здійснення комплексу заходів (економічних, організаційних, правових) для підвищення ефективності виробництва у сфері послуг шляхом реорганізації підприємств соціальної інфраструктури. Процес реорганізації передбачає цілковите (або часткове) припинення діяльності деяких підприємств та виникнення на їх основі однієї чи кількох нових юридичних осіб, які стають правонаступниками майна, майнових прав і зобов'язань.

Місцеві органи влади та самоврядування мають право передавати юридичним і фізичним особам підприємства й інші заклади комунальної власності у постійне або тимчасове користування (продавати, здавати в оренду, обмінювати, використовувати їх як заставу).

Згідно з чинним законодавством реорганізація може здійснюватися шляхом передачі, продажу, оренди, злиття або ліквідації об'єкта соціального призначення.

У процесі реформування об'єктів галузей соціальної інфраструктури в кожному конкретному випадку слід дотримуватися вимог чинних законодавчих актів щодо створення на базі підрозділу підприємства господарського товариства. Засновником господарського товариства може бути група юридичних осіб, які: вибирають доцільний варіант рішення і тип товариства; укладають установчий договір про створення товариства, розробляють його статут та обирають органи управління; реєструють товариство у місцевих органах влади та самоврядування. Набувши статусу юридичної особи, новостворене підприємство (уста-

нова) вже самостійно несе відповідальність за організаційно-господарські та фінансові справи. Можлива й індивідуальна підприємницька діяльність без утворення юридичної особи.

Реорганізація об'єкта повинна здійснюватися із збереженням повної цілісності підприємства як єдиного господарського комплексу або зі створенням на його базі двох і більше господарських товариств. Найбільш прийнятними для галузей соціальної інфраструктури вважають:

- державне (комунальне) підприємство, засноване на загальнодержавній або комунальній власності. Підприємство створюється згідно з рішенням власника майна чи уповноваженого ним органу;

- акціонерне товариство, яким є підприємство, створене на засадах угоди юридичними особами й/або громадянами шляхом об'єднання їх майна та підприємницької діяльності з метою одержання прибутку. Акціонерне товариство має статутний фонд, поділений на певну кількість акцій рівної номінальної вартості і несе відповідальність за зобов'язаннями тільки майном товариства;

- товариство з обмеженою відповідальністю - суб'єкт підприємницької діяльності, створений на засадах угоди юридичними особами й/або громадянами шляхом об'єднання їх майна та підприємницької діяльності з метою одержання прибутку, яке має статутний фонд, поділений на частки у розмірах, визначених установчими документами;

- сільськогосподарський обслуговуючий кооператив - форма об'єднання юридичних і фізичних осіб, створена на підставі вільного волевиявлення шляхом утворення нової юридичної особи на засадах членства, участі членів у його діяльності з метою ведення господарської діяльності та обслуговування населення;

- приватне підприємство - діє як самостійний господарюючий статутний суб'єкт. Виробнича і комерційна діяльність здійснюється на базі власного або орендованого майна та землі з метою отримання прибутку.

Процес реформування передбачає визначення порядку реєстрації суб'єктів підприємницької діяльності. Державна реєстрація суб'єктів підприємницької діяльності здійснюється у виконавчому комітеті міської, районної рад або в районній держадміністрації міст Києва і Севастополя за місцем розташування

або місцем проживання суб'єкта, якщо інше не передбачено Законом. Цей правовий акт здійснюється після складання розподільного балансу, який відображає вартість певного майна, що передається новому підприємству, а також розмір кредиторської та дебіторської заборгованостей, які передаються правонаступнику. Суб'єкт підприємницької діяльності готує, передає та отримує від органів державної реєстрації пакет відповідних документів.

Для створення юридичної особи її учасники (засновники) розробляють установчі документи, що є добровільно укладеними угодами економічно-правового характеру, в яких закріплені норми і принципи, що регулюють внутрішньогосподарські та міжгосподарські економічні, правові відносини суб'єктів підприємницької діяльності. Установчими документами підприємства є засновницький договір між учасниками та затверджений ними статут.

Господарське товариство створюється рішенням власників (власника) майна чи уповноваженого ними (ним) органу або за рішенням трудового колективу в процесі реформування старої структури. Крім того, підприємство може бути створене внаслідок поділу іншого підприємства за рішенням власників або, відповідно до антимонопольного законодавства, шляхом виділення із складу діючого підприємства одного або кількох структурних підрозділів, а також на базі структурної одиниці діючих об'єднань.

Для створення юридичної особи її засновники розробляють засновницький договір і статут. Установчий договір містить принципові засади створення і функціонування підприємства, визначає порядок спільної діяльності, умови формування майна; ним визначається мета діяльності підприємства. Для окремих товариств надаються додаткові відомості, необхідні для досягнення цієї мети та організації управління виробництвом.

Статут підприємства охоплює питання його діяльності, містить приблизну схему і принципи побудови, включає найменування юридичної особи, відомості про місце розташування, юридичну адресу, визначає органи управління, їх компетенцію, порядок прийняття ними рішень, порядок вступу до товариства та виходу з нього. Як правило, кожна групу питань об'єднують у розділ, що має свою специфіку.

Основою фінансового забезпечення функціонування об'єктів соціальної інфраструктури є місцевий бюджет, з якого фінансуються заходи щодо економічного та соціального розвитку відповідної території, здійснюється перерозподіл національного доходу, створеного в межах окремого регіону.

Основним джерелом формування бюджетів різних рівнів є розподіл податків і зборів та закріплення їх конкретних видів за державним і місцевим бюджетами. Це забезпечує не тільки самостійність бюджетів, але й активізує їх роль у проведенні державної політики, дає можливість суб'єктам місцевого самоврядування без втручання центральних органів влади формувати власні фінансові ресурси та розробляти прогнози на майбутнє і виконувати програми соціально-економічного розвитку територій.

Об'єкти соціальної інфраструктури можуть фінансуватися з різних джерел, основні з яких такі: кошти Державного бюджету України; кошти місцевих бюджетів; прибутки від основної і додаткової діяльності підприємств, на балансі яких перебувають об'єкти соціальної сфери, якщо основна і додаткова діяльність не є діяльністю в соціальній сфері; прибутки від платних послуг у соціально-культурній сфері, наданих підприємствами, на балансі яких перебувають такі об'єкти; прибутки підприємств від надання в оренду будь-якої їхньої власності. Крім того, існують і допоміжні джерела фінансування, зокрема: позикові кошти; благодійні внески фізичних і юридичних осіб тощо.

Серед інших видів джерел фінансування може застосовуватися модель фінансової підтримки функціонування соціальних об'єктів за рахунок орендної плати за землю.

Внаслідок спаду обсягів виробництва, поглиблення диспаритету цін, несвоечасних розрахунків держави з товаровиробниками значно знижується доходність і платоспроможність господарств. Тому протягом останніх років видатки на розвиток соціальної сфери зменшуються. Водночас, враховуючи скрутне фінансове становище місцевих рад, передавати об'єкти соціальної інфраструктури та інженерні мережі, що перебувають на балансі підприємств, слід поетапно, в міру збільшення надходжень до бюджетів органів місцевого самоврядування.

До юридичних осіб, які мають певні пільги щодо оподаткування, належать будівельні, монтажні, проектні та інші організації. Вони не сплачують податок від одержаного прибутку, якщо споруджують у сільській місцевості житло, об'єкти побуту, торгівлі, громадського харчування, зв'язку, освіти, культури, охорони здоров'я, фізкультури і спорту, а також будують шляхи, енергетичні, газові й водорозподільні системи та інші об'єкти, які сприяють поліпшенню і подальшому розвитку соціальної сфери.

Водночас підприємства та організації соціальної інфраструктури не належать до пільгової категорії оподаткування, хоча, на наш погляд, а також на думку багатьох економістів, податкові пільги набагато ефективніші, аніж пряме бюджетне фінансування.

Відсутність необхідних коштів на утримання об'єктів соціального призначення вимагає умовного їх розподілу залежно від джерел фінансування. У зв'язку з цим пропонуємо виділити такі блоки: об'єкти соціальної інфраструктури, які повністю фінансуються за рахунок бюджету (місцевого чи державного); об'єкти соціальної інфраструктури, що функціонують на основі самоокупності та частково фінансуються за рахунок бюджету і споживачів; об'єкти соціальної інфраструктури, які працюють на комерційній основі.

Після того, як об'єкти соціальної інфраструктури передані в комунальну власність, постає питання їх фінансування з державного бюджету. Це вимагає від місцевих органів управління своєчасного складання фінансових розрахунків на об'єкти.

Для забезпечення діяльності підприємств та організацій соціальної сфери, а також зменшення вартості наданих послуг необхідно в короткий термін переглянути систему оподаткування, звільнивши об'єкти соціальної інфраструктури від податку на додану вартість, виділити їм цільові безпроцентні кредити для оновлення матеріально-технічної бази, а також удосконалити систему пільг за користування електроенергією, газом, водою тощо.

В Україні не існує окремого, тобто “особливого” оподаткування об'єктів соціального призначення, оскільки податки сплачуються не окремими видами об'єктів, а юридичними і фізичними особами, яким можуть належати об'єкти соціальної сфери за правом власності, або ж перебувати в їх управлінні чи оренді. Тому мова йтиме лише про правила оподаткування юридичних (або фізичних) осіб, на балансі яких є об'єкти соціальної інфраструктури, а не про оподаткування об'єктів соціальної інфраструктури.

Систему податків в Україні встановлено Законом України “Про систему оподаткування”, а саме: ст. 14 встановлює види загальнодержавних податків і зборів (обов'язкових платежів), а ст.15 - види місцевих податків і зборів (обов'язкових платежів).

Загальнодержавні податки і збори (обов'язкові платежі).
Встановлюються Верховною Радою України і стягуються на всій

території України, крім Автономної Республіки Крим, де вони визначаються Верховною Радою Автономної Республіки Крим (при цьому ставки податків і зборів встановлюються в межах, зазначених у законах України).

Місцеві податки і збори (обов'язкові платежі). Механізм збору та порядок сплати встановлюються сільськими, селищними, міськими радами відповідно до переліку і в межах розмірів ставок, згідно із законами України (крім встановленого обласними радами збору за проїзд по території прикордонних областей автотранспорту, що прямує за кордон).

Правова база оподаткування підприємств, на балансі яких перебувають об'єкти соціального призначення, мають деякі особливості. У зв'язку з цим сучасні умови розвитку суспільства вимагають вирішення проблеми інвестування соціальної сфери села на основі нормативів бюджетної забезпеченості населення. Схема створення нормативної бази формування місцевих бюджетів може мати такий вигляд:

- соціальні стандарти на послуги, які надаються за рахунок бюджету;

- нормативи бюджетної забезпеченості населення для кожного періоду розвитку економіки (на утримання об'єктів бюджетних галузей та фінансування модернізації їх матеріальної бази);

- соціальний бюджет (або бюджет розвитку) як складова частина державного та місцевих бюджетів.

До соціальних стандартів на послуги колективного споживання належать: освітні стандарти загальної середньої освіти; стандарти якості та обсягів медичної допомоги і послуг; послуги закладів та установ культури і мистецтв, що надаються малозабезпеченим верствам населення та найбільш соціально уразливим категоріям громадян безкоштовно чи на пільгових умовах; соціальний рівень забезпечення громадським житлом соціально незахищених верств населення; система соціальних гарантій ветеранам війни та праці (медичні, комунальні, санаторно-курортні послуги) для різних періодів розвитку національної економіки (криза, стабілізація, піднесення).

Формування зазначеної системи державних мінімальних соціальних стандартів (нормативів) може бути вирішене шляхом підключення до їх розробки відповідних галузевих науково-дослідних установ. Диференціація соціальних стандартів з урахуванням стану економіки дозволить перейти на норматив-

ний метод формування місцевих бюджетів незалежно від економічної ситуації. Для нинішнього етапу необхідно сформува-ти систему державних мінімальних соціальних стандартів, а на її основі - нормативи мінімальної бюджетної забезпеченості населення та соціальні бюджети мінімального рівня. Оскільки переважна більшість місцевих органів самоврядування не в змозі за рахунок власних доходів сформувати повноцінний бюджет, їм повинна надаватись допомога з державного бюджету.

Подальше та більш повне фінансове забезпечення функціонування об'єктів соціальної інфраструктури населеного пункту створюватиме кращі умови життя для мешканців міст і сіл, впливатиме на розвиток нових форм господарювання у галузях соціальної сфери, сприятиме активному розвитку малого бізнесу, створенню додаткових робочих місць, призупиненню скорочення і закриття об'єктів соціального призначення, збільшенню асортименту та якості послуг.

Контрольні запитання

1. Що таке соціальна інфраструктура, які особливості її функціонування?
2. Яке функціональне призначення соціальної інфраструктури?
3. Які Ви знаєте види класифікації об'єктів соціального призначення за мобільністю та місцем надання послуг?
4. Які основні фактори впливають на розміщення об'єктів соціальної інфраструктури в сільській місцевості?
5. Якими є поняття економічної категорії власність? Її основні форми?
6. Хто виступає суб'єктом права комунальної власності та які складові права комунальної власності?
7. Основні положення реорганізації об'єктів соціальної інфраструктури?
8. Які об'єкти соціальної інфраструктури підлягають безплатній передачі в комунальну власність?
9. Як відбувається передача об'єктів соціальної інфраструктури в комунальну власність?
10. Які Ви знаєте основні джерела формування комунальної власності?
11. Які основні способи реорганізації підприємств соціальної інфраструктури?

12. Які основні організаційно-правові форми господарювання в галузях соціальної інфраструктури можуть бути створені в процесі реорганізації?

13. Основні вимоги до реєстрації нових формувань?

14. В чому полягає специфіка розробки установчих документів створення та функціонування підприємства?

15. Які основні розділи містить установчий договір підприємства?

16. Сформулюйте поняття “державний”, “місцевий бюджет”.

17. Які основні види податків і зборів містить місцевий бюджет?

18. За рахунок яких джерел здійснюється фінансове забезпечення функціонування об’єктів соціальної інфраструктури?

19. Які види кредитів надаються підприємствам і установам соціального призначення?

20. Які фінансові розрахунки виконують місцеві органи управління після передачі об’єктів соціальної інфраструктури в комунальну власність?

21. Які види податків і зборів (обов’язкових платежів) Ви знаєте?

22. У чому особливості оподаткування підприємств, на балансі яких перебувають об’єкти соціального призначення?

23. Які підприємства й установи не сплачують комунальний податок?

24. Які види підприємств мають пільги щодо сплати податку на прибуток підприємства?

Розділ 2

Управління розвитком соціальної інфраструктури населених пунктів

- *Основні принципи управління соціальною сферою.*
- *Система управління соціальною інфраструктурою.*
- *Варіанти управління об'єктами соціального призначення.*

Розвиток соціальної інфраструктури переважно зумовлюється матеріальним виробництвом. У свою чергу соціальна сфера впливає як на розвиток виробничої галузі, так і на інші соціально-економічні процеси, що виникають у суспільстві.

Єдність принципів управління розвитком соціальної інфраструктури та матеріального виробництва визначається єдністю виробничих процесів в обох сферах економіки. Результати праці в галузях соціальної інфраструктури часто виступають у формі нематеріально-речових благ, тобто об'єктом трудового впливу в цій сфері є не речовина природи, а сама людина, її потреби. Якщо продукція галузей матеріального виробництва задовольняє матеріальні потреби населення, то продукція соціальної інфраструктури задовольняє особисті, духовні та інші соціальні потреби. Таким чином, діяльність підприємств, організацій та установ соціальної сфери спрямована на задоволення населення різноманітними життєвими потребами.

Головним економічним важелем регулювання соціального розвитку села чинне законодавство визначило бюджетне фінансування за рахунок державного і місцевих бюджетів. Незважаючи на складну фінансову ситуацію в державі, на ці потреби виділяються значні ресурси. Так, лише в 1998-1999 рр. для відшкодування витрат суб'єктів господарювання на будівництво інфраструктурних об'єктів на селі було спрямовано понад мільярд гривень. У середньому за 1996-1999 рр. видатки державного бюджету в цій сфері перевищували 0,4% валового внутрішнього продукту країни.

Однак інші джерела фінансування соціального розвитку села вичерпались. Як наслідок, у 90-х рр. загальний обсяг капіталовкладень у відтворення матеріальної бази соціальної сфери

значно зменшився. Їх галузева структура, склад і розміщення об'єктів формуються значною мірою стихійно. Оскільки серед бюджетних асигнувань на підтримку розвитку соціальної інфраструктури переважають відшкодування витрат господарств на будівництво відповідних закладів, органи державного управління практично не мають можливості управляти цим процесом. Тому найбільше коштів витрачено на створення інженерних комунікацій (насамперед, будівництво газопроводів) та зовсім недостатньо - на зміцнення матеріальної бази освіти, охорони здоров'я, соціального забезпечення. Нове будівництво велось для оновлення чи розширення матеріальної бази діючих установ, а більшість населених пунктів, які не мали потрібних їм об'єктів, так і не забезпечені ними.

14520
Перехід галузей економіки до ринкових відносин вимагає удосконалення економічного механізму управління розвитком і функціонуванням соціальної сфери. Державне управління соціальною сферою повинно здійснюватись на всіх рівнях. Провідна роль у цій ланці має належати територіальним органам управління та самоврядування. Вони координують діяльність усіх господарських структур, беруть участь у формуванні соціальних програм, вирішують питання оподаткування та розподілу коштів.

Головна мета удосконалення економічного механізму управління соціальним розвитком - забезпечення комплексного розвитку інфраструктури територій та покращання умов життя населення.

Система управління соціальною інфраструктурою донедавна спиралася головним чином на галузевий підхід. Нові форми господарювання у виробничій сфері, нова схема фінансування розвитку соціальної інфраструктури потребують переходу від галузевого до територіального принципу управління соціальним розвитком територій. Це дає можливість місцевим органам самоврядування формувати і використовувати доходну частину місцевого бюджету, достатню для забезпечення соціальними потребами жителів на мінімальному рівні.

Функціонування соціальної сфери, якнайповніше задоволення особистих потреб людини залежать від її матеріального добробуту, який визначається насамперед розвитком матеріального виробництва. У процесі виробничої діяльності працівник не тільки одержує заробітну плату за свою працю, а й бере участь у формуванні власності (капіталу), прибутку та управ-

Українська Академія
при Президенті України

БІБЛІОТЕКА

лінні підприємством. Створені в галузях матеріального виробництва матеріальні та фінансові ресурси в повному обсязі мають спрямовуватись також на утримання і розвиток соціальної інфраструктури села. Чим ефективніше працює виробництво, тим більше відрахувань надходить до бюджету (державного, місцевого), у тому числі на розвиток і будівництво об'єктів соціальної сфери (див. рис.2).

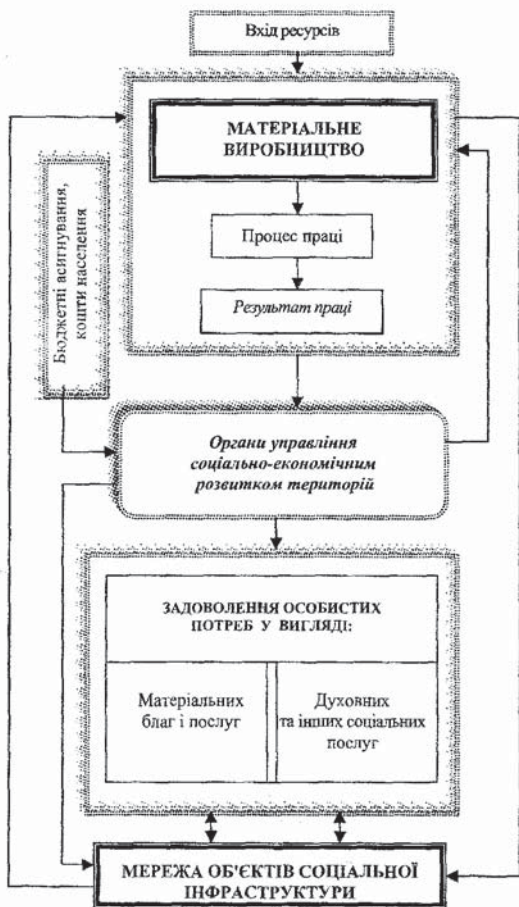

Рис. 2. Механізм взаємодії виробничої та невиробничої сфер галузей економіки України

У загальному механізмі взаємодії виробничої та невиробничої сфер державної економіки велике значення має оптимальність розподілу матеріальних і фінансових ресурсів, а також їх перерозподіл, спрямований на розвиток та функціонування соціальної інфраструктури. Звідси - результативність матеріального виробництва залежить не тільки від його організації, а й від удосконалення системи управління соціально-економічним розвитком території. Оптимальний варіант розвитку мережі соціальної інфраструктури через зворотний зв'язок впливає на ступінь реалізації виробничого потенціалу регіону (району). Саме такий підхід до розгляду взаємодії систем дає підстави зосередити дослідження на вдосконаленні механізму управління соціальними процесами як чинника матеріального виробництва.

Реформування економічних відносин в аграрному секторі економіки зумовлює необхідність адекватних перетворень у галузях соціальної сфери. Проте погіршення економічного стану сільськогосподарських підприємств різних форм господарювання негативно вплинуло на їх соціальну діяльність, водночас місцеві органи влади не можуть повною мірою сформувати доходну частину місцевого бюджету. У зв'язку з цим зменшуються загальні обсяги асигнувань на утримання освітніх установ, закладів культури, охорони здоров'я, спорту тощо.

Формування нового механізму управління соціальним розвитком сільських територій має передбачати децентралізацію функцій, за якою вищому рівню управління передаються лише ті з них, які не може чи не зацікавлений вирішувати нижчий. Так, сільська (селищна) рада здійснює будівництво дитячих дошкільних закладів, загальноосвітніх шкіл, а також закладів торгівлі та служби побуту, лікувальних та інших медичних установ, тобто соціальних об'єктів щоденного користування.

Районний рівень забезпечує населення соціальними об'єктами періодичного попиту, а у віданні областей зосереджуються функції координуючого характеру. Вони координують діяльність усіх структур по вертикалі, формують соціальні програми, вирішують питання оподаткування і розподілу коштів.

Для досягнення певних соціально-економічних результатів розвитку адміністративного регіону (району) у перспективі застосовують довгострокові, найбільш принципові, важливі установки, вказівки, плани, наміри уряду, адміністрації регіонів, керівництва підприємств щодо виробництва, доходів і витрат,

бюджету, податків, капіталовкладень, цін, соціального захисту. Ці принципи і положення повинні враховуватися при здійсненні системи заходів, спрямованих на досягнення поставленої мети.

Принципи розвитку адміністративного регіону (району) на всіх можливих напрямках не повинні суперечити принципам регіонального чи загальнодержавного розвитку. Кожен із принципів повинен відображати реальні потреби людини, які не суперечать потребам і морально-етичним цінностям суспільства, мати за основу певну закономірність.

Стратегія соціально-економічного розвитку адміністративного району має бути життєво важливим і вкрай необхідним управлінським інструментом. Це можливо лише тоді, коли її зміст і напрям узгоджується з інтересами адміністрації району, зі структурою влади. Якщо стратегія суперечить діям владних структур, то вона приречена на провал. Стратегія - це постійні елементи новизни, які не завжди сприймаються владними структурами. Виникає протиріччя, яке змушує шукати шляхи його вирішення. У зв'язку з цим реалізація стратегії вимагає постійної трансформації органів управління, методів управління, кваліфікації управлінців.

Необхідно зосередити увагу на тому, що стратегія соціально-економічного розвитку адміністративного району повинна визначатись кількома рівноцінними пріоритетними напрямками, цілями, завданнями. Серед них найважливішими мають бути розвиток видів економічної діяльності (стратегія спеціалізації); визначення стратегічних зон діяльності господарських центрів (стратегія територіального розвитку); визначення найголовніших аспектів досягнення нормалізації стану середовища життєдіяльності (екологічна стратегія).

Якщо виходити з позиції необхідності здійснення стратегії, то вдосконалення управління залежить від кадрового питання. Працівники місцевих органів державної виконавчої влади та місцевого самоврядування повинні орієнтуватися у проблемах адміністративного району, його цілях, завданнях і стратегії розвитку тощо. Кожен адміністративний район України є унікальним, тобто не схожим на інші за комплексом ознак. Отже, для кожного адміністративного району має бути розроблена власна стратегія розвитку. Але беручи до уваги ресурси (матеріальні, фінансові), на які можуть орієнтуватися розробники, а також з огляду на загальнодержавні інтереси всі стратегії можна віднести до певної групи.

Переорієнтація командно-адміністративного управління на користь місцевого самоврядування докорінно змінює методичні підходи до формування управлінських рішень. Це практично новий, відмінний від існуючого, методичний підхід. Він передбачає заміну галузевого управління територіальним з подальшою чіткою регламентацією дій керівних структур, насамперед на місцевому, а далі на районному, обласному, регіональному і загальнодержавному рівнях. Вони мають бути орієнтовані на створення належних умов праці та максимальне задоволення соціальних потреб населення.

Управління різних ієрархічних рівнів пов'язане з особливою функцією управління - передбаченням. Розрізняють три форми передбачення: прогнозування, програмування і планування.

З метою поліпшення управління соціальним розвитком населених пунктів у місцевих органах самоврядування створюється комісія, яку очолює голова міської (сільської або селищної) ради. В комісії формуються робочі групи, виходячи з певних розділів документа, який розробляється. До складу робочих груп залучають представників органів місцевих рад, представників сільськогосподарських підприємств, торгівлі, охорони здоров'я, освіти тощо. Визначаються обов'язки й відповідальність керівників груп, послідовність і термін виконання розробки розділів програм соціального розвитку на перспективу.

На попередньому етапі доцільно провести відповідну організаційну роботу, чітко визначити послідовність етапів, строки розробки заходів та відповідальних за їх виконання.

Серед сучасних соціальних проблем теоретичне й політичне значення має проблема реформування системи державних стандартів і державних гарантій. Державні стандарти обов'язково повинні враховуватися під час розробки програм економічного і соціального розвитку регіонів.

Важлива роль в управлінні соціальним розвитком належить соціальним нормативам. У зв'язку з цим необхідно розробити нормативи, які можна було б використовувати на рівні міських, сільських (селищних) рад, адміністративних районів (регіонів).

Мінімальні значення згаданих нормативів можна покласти в основу для розрахунку нормативної бази бюджетного фінансування витрат на утримання і розвиток соціальної інфраструктури села, тобто нормативів бюджетного забезпечення населення, які є одним з основних елементів формування місцевих бюджетів.

Після реорганізації підприємства, передачі частини об'єктів соціальної сфери в комунальну власність виникає необхідність управління даними соціальними об'єктами. З цією метою розроблено кілька варіантів щодо управління об'єктами соціальної сфери, зокрема: відповідальність районної структури; відповідальність сільської ради; відповідальність приватних підприємств та інших організацій; відповідальність приватного підприємства; спільна діяльність; альтернативне місце розташування; використання резервної землі; утворення неприбуткової громадської організації.

Контрольні запитання

1. Що таке управління? В чому єдність принципів управління соціальною сферою та матеріальним виробництвом?
2. Сформулюйте головну мету вдосконалення економічного механізму управління соціальним розвитком села.
3. Що передбачає удосконалення механізму управління об'єктами соціальної інфраструктури?
4. Які основні важелі містить система економічного регулювання соціального розвитку населеного пункту?
5. Яка існує класифікація методів державного економічного регулювання та у яких формах вона виявляється?
6. Назвіть основні важелі державного регулювання.
7. Що таке економічна стратегія?
8. У чому зміст поняття “стратегія соціально-економічного розвитку адміністративного району”?
9. Які Ви знаєте принципи та особливості стратегії соціально-економічного розвитку району?
10. Які функції належать до системи управління соціальною розбудовою територій?
11. Які повноваження має система загальнодержавного регулювання комплексного розвитку територій?
12. Що таке функція передбачення? Які Ви знаєте її форми? Чим відрізняються такі поняття, як “прогнозування”, “програмування” і “планування”?
13. Для чого необхідна розробка соціальних нормативів?
14. У яких сферах застосовуються державні соціальні стандарти, нормативи та гарантії їх забезпечення?
15. У яких формах визначаються і діють соціальні гарантії?
16. Які існують варіанти управління об'єктами соціального призначення, що передані в комунальну власність?

Розділ 3

Система регіонального розселення та правові аспекти її функціонування

- *Суть і зміст поняття розселення.*
- *Форми та основні етапи розвитку поселенської мережі.*
- *Функції територіальної громади населеного пункту.*

Динамічний еволюційний підхід до розселення припускає, що у процесі розвитку продуктивних сил розселення проходить складний шлях свого розвитку - від простих до складних форм та структур. В Україні існувала велика кількість різних форм розселення. Стародавні міста, такі як Олівія, Херсонес, Боспор, Тіра та ін., що виникли в результаті грецької колонізації північного Причорномор'я, виконували роль політичних та адміністративних центрів античних держав. У Київській Русі міста відігравали роль центрів князівств, торгівлі, ремесел, а також виконували оборонні функції. Деякі міста, переведені на магдебурзьке право, мали можливість створювати органи міського самоврядування.

У науковій літературі під “населеним пунктом” розуміють населене людьми місце, що характеризується просторовою обмеженістю та територіальною спільністю соціальних і матеріальних форм життєдіяльності. Швидкий розвиток міст обумовлював деградацію інших видів поселень (селищ, сіл, хуторів тощо). Тому в повоєнний період створювалася мережа інститутів з розробки проектів планування сільських районів, планування та забудови сіл і селищ. Дослідження сільського розселення мали ті ж недоліки: в них прогнозували автономний розвиток сільських поселень району (колгоспу, радгоспу), не пов'язуючи його з розвитком міських поселень.

Через недостатню обґрунтованість критеріїв розселення велика кількість поселень досить умовно віднесена до міських чи сільських. Відносність цього поділу та постійні порушення на практиці законодавчо визначених критеріїв обумовлюють доцільність дослідження всієї поселенської мережі з оцінкою особливостей міських та сільських поселень. До міських на-

селених пунктів в Україні належать міста та селища міського типу, до сільських - села та селища. В основі поділу поселень на міські та сільські лежать відмінності в характері матеріального виробництва, яке справляє визначальний вплив на розмір і розміщення поселень. Якщо розвиток міських поселень пов'язаний з потужністю, спеціалізацією та розміщенням промислових підприємств, об'єктів будівництва та транспорту, то сільських поселень - з використанням землі й розміщенням сільськогосподарського виробництва. Для сільських поселень характерні також більша порівняно з міськими віддаленість від місць трудової діяльності, значний зв'язок населення із землею та природним середовищем тощо.

Водночас за основний критерій щодо виділення міських поселень було взято дві ознаки: чисельність населення (людність) поселення та питома вага робітників, службовців і членів їх родин у загальній чисельності населення. Під загальним визначенням "міста" розуміють населений пункт, значний за розмірами, чисельністю та густотою населення, зайнятого переважно у неаграрних сферах діяльності. За народногосподарськими функціями міста поділяються на однофункціональні (шахтарські, одногоалузеві промислові, портові, курортно-рекреаційні, наукові, управлінські, культурно-освітні) та багатофункціональні.

Згідно з державними будівельними нормами "Містобудування, планування та забудова міських і сільських поселень" (ДБН 360-92), типологія міст України за чисельністю населення поділяється на:

- малі (до 50 тис. чол.);
- середні (50-250 тис.);
- великі (250-500 тис.);
- значні або надвеликі міста (500 тис.-1 млн);
- найзначніші або міста-мільйонники (понад 1 млн чол.).

Значний розвиток продуктивних сил, індустріалізація галузей економіки України обумовили високі темпи урбанізації, зростання чисельності міського населення та мережі міст. За даними Державного комітету статистики України, станом на 1 січня 2001 р. у 451 місті та 893 селищах міського типу проживало 33,5 млн чол., або 68% усього населення. Порівняно з 1926 р. мережа міст збільшилася у 4,8 рази, а чисельність населення - на 22,8 млн чол., або у 3 рази. Серед загальної кількості міст два - Київ і Севастополь

- державного значення, 163 - обласного та 286 - районного підпорядкування. Істотно змінилися структура та функції міст. Нині 47 міст мають населення понад 100 тис. чол., 28 - від 200 тис. - до 1 млн чол., 5 - понад 1 млн чол. (Київ, Харків, Донецьк, Дніпропетровськ, Одеса).

Поряд із промисловими та транспортними центрами сформувалася розгалужена мережа культурних, освітніх, курортних та багатофункціональних міст. Україна стала "державою міст", які є пріоритетною формою розселення. Значний розвиток міст у цілому має прогресивне значення для розвитку суспільства та одночасно обумовлює виникнення багатьох складних проблем, вирішення яких потребує тривалого часу.

Серед різних типів населених пунктів значне місце в Україні посідають монофункціональні міста - міста, які існують на базі одного чи кількох однопрофільних містоутворюючих підприємств. Насамперед це міста, які виникли при гірничодобувних підприємствах, електростанціях, цукрових заводах, містах курортах.

Нині в Україні налічується 122 монофункціональних міста, або 27% від загальної кількості міських поселень, які розташовані переважно у східних областях (Донецька і Луганська області).

Селищна форма розселення характерна не лише для міського, а й для сільського населення України. Проміжну позицію між містами та сільськими поселеннями займають селища міського типу, які розглядаються як резерв поповнення мережі міст.

Сучасні проблеми сільського розселення залежать від політики держави щодо шляхів вирішення селянського і земельного питань. Початок було покладено у 20-х роках у зв'язку з проведенням колективізації сільського господарства, подальшими змінами у розвитку продуктивних сил села, формах власності й територіальної організації виробництва, принципах і методах регулювання процесу розселення. За цими ознаками можна виділити 10 основних етапів розвитку сільської поселенської мережі.

З теоретичної точки зору подрібнення і вимирання малих поселень було обумовлене соціально-економічними процесами, які відбувались у сільському господарстві в 60-х роках. Концентрація аграрного виробництва та його індустріалізація спричинили втрату багатьма невеликими поселеннями виробничих функцій, звуження виробничої сфери, зменшення потреби у трудових ресурсах. Однак останнє було завуальовано

випереджувальними щодо обсягів зменшення зайнятих у сільському господарстві темпами міграційного руху сільського працездатного населення. За таких умов значна частина малих сіл опинялась поза виробничим процесом і навіть без додаткових зусиль була приречена на поступове вимирання.

Серед сільських поселень сформовано два основних функціональних типи (див. рис. 3):

- багатofункціональні (агропромислового профілю), на території яких розташовані: сільськогосподарські підприємства, промислові підприємства, сільська Рада, зупинка громадського транспорту, комплекс об'єктів соціальної інфраструктури, які надають населенню послуги періодичного попиту;

- багатofункціональні (аграрного профілю): села аграрного типу, на території яких розташовані сільськогосподарські підприємства, сільська Рада, зупинка громадського транспорту, комплекс об'єктів соціальної інфраструктури, що надають населенню послуги періодичного попиту; села виробничих підприємств і центри невеликих спеціалізованих господарств, на території яких розташовані сільськогосподарські виробничі центри, об'єкти соціальної інфраструктури, що надають населенню послуги первинного попиту; села несільськогосподарського профілю, на території яких розташовані окремі об'єкти соціальної інфраструктури, що надають населенню послуги первинного попиту.

Проблема подальшого розвитку сільських поселень залежить від розвитку економіки територій, центром яких вони є, і зміцнення на цій основі їх функціонального значення. Тому створення нових форм господарювання в аграрному секторі, зокрема фермерських господарств, сприятиме розширенню функцій малих і середніх сіл, поліпшенню їх життєдіяльності.

Законом України “Про пріоритетність соціального розвитку села та агропромислового комплексу в народному господарстві” передбачено заходи щодо підтримки певної категорії сіл, які на час його прийняття (початок 90-х рр.) кваліфікувалися як “трудонедостатні”. У цих селах дозволяється будівництво житла за рахунок державних централізованих капітальних вкладень; запроваджено особливі пільги для осіб, які можуть переселитися сюди на постійне місце проживання, пільгове оподаткування новостворених селянських (фермерських) господарств. Вирішальним критерієм віднесення села до категорії

“трудонедостатніх” була незадоволена потреба місцевого сільськогосподарського підприємства у трудових ресурсах. Для запобігання самоліквідації сільських поселень держава повинна активно їх підтримувати. Прийняття у 1992 р. Закону України “Про пріоритетність соціального розвитку села та агропромислового комплексу в народному господарстві” започаткувало формування сучасної нормативної бази регулювання цих процесів.

Рис. 3. Функціональна структура сільських населених пунктів

Надзвичайно важливе місце у розмежуванні відповідальності між різними ланками управління щодо регулювання зовнішніх ефектів повинні посісти закони України “Про місцеве

самоврядування в Україні” та “Про місцеві державні адміністрації”. Законом України “Про місцеве самоврядування в Україні” у практику місцевого самоврядування введено такі нові поняття як територіальна громада, представницький та виконавчий орган місцевого самоврядування, органи самоорганізації населення, делеговані повноваження, місцевий бюджет, поточний бюджет, бюджет розвитку, мінімальний бюджет місцевого самоврядування, мінімальний рівень соціальних потреб тощо. Відповідно до ст. 2 цього Закону державою гарантується право і реальна здатність територіальної громади – жителів села чи добровільного об’єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища, міста самостійно, або під відповідальність органів і посадових осіб місцевого самоврядування, вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України.

З цією метою окреслено й закріплено повноваження сільських, селищних і міських рад та їх виконавчих органів, а також районних і обласних рад у частині, що стосується відповідальності за соціальне облаштування підвідомчої території, визначено матеріальні й фінансові засади та інструментарій їх (повноважень) реалізації, встановлено відповідні гарантії.

Фінансова складова механізму регулювання соціальних ефектів включає видаткову частину бюджетів різних рівнів і позабюджетних фондів. Їх формування здійснюється відповідно до законів України прямої та опосередкованої дії: “Про бюджетну систему”, “Про систему оподаткування”, “Про оподаткування прибутку підприємств”, “Про акцизний збір”, “Про податок на додану вартість”, “Про місцеві податки та збори” й інших, а також указів Президента України та постанов Кабінету Міністрів України.

До суб’єктів регулювання механізму соціального облаштування сільських територій, що забезпечують формування законодавчої бази з питань трансформації та розбудови механізму регулювання позаринкових відносин, можна віднести службу Президента України, Верховної Ради України та Кабінету Міністрів України. У межах чинного законодавства функції розробки, прийняття та затвердження законів, видачі указів, прийняття постанов і розпоряджень виконують чи мають виконувати (якщо відповідний закон ще не введено у дію) місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування, а також галузеві й міжгалузеві міністерства, державні комітети, націо-

нальні (державні) комісії тощо, серед яких необхідно назвати: міністерства економіки, фінансів, освіти, охорони здоров'я, культури і мистецтв, юстиції, аграрної політики, охорони навколишнього природного середовища та ядерної безпеки, транспорту, праці та соціальної політики; Комітет України з питань стандартизації, метрології та сертифікації, Державний комітет будівництва, архітектури та житлової політики України, Державний комітет України по земельних ресурсах та ін. Останні формують нормативно-правовий інструментарій, де прямо чи опосередковано конкретизуються основні положення законодавчої бази стосовно суб'єктів механізму регулювання позаринкових відносин на регіональному та місцевому рівнях на певний період часу.

Контрольні запитання

1. Дайте визначення поняття “населений пункт”. Які види населених пунктів Ви знаєте?
2. Які фактори обумовили високі темпи урбанізації в Україні?
3. Що лежить в основі поділу поселень на міські та сільські?
4. На які категорії розподіляються міста?
5. Назвіть основні ознаки монофункціональних міст.
6. Що таке сільська поселенська мережа?
7. Які Ви знаєте основні етапи розвитку сільської поселенської мережі?
8. Якими основними показниками характеризується сільська поселенська мережа?
9. Що таке людність та густота поселенської мережі?
10. Як визначається показник густоти населення?
11. Чим відрізняється поділ сільської поселенської мережі від характеру зайнятості населення?
12. Що таке деградуючі та безлюдні села?
13. За якими критеріями визначаються райони демографічної та поселенської кризи?
14. Які суб'єкти відносяться до механізму регулювання соціального облаштування сільських територій?
15. Що таке господарська територія сільських поселень?

Розділ 4

Програмно-цільовий метод управління соціальною інфраструктурою у регіонах

- *Форми управління комплексним розвитком територій.*
- *Структура державного управління соціально-економічним розвитком.*
- *Статут територіальної громади.*

У перехідний період управління комплексним розвитком територій місцеві органи самоврядування повинні застосовувати програмно-цільовий метод. У сучасних умовах формування ринкових відносин програмно-цільовий метод має важливе значення для комплексної реалізації невідкладних регіональних завдань, які передбачають максимальну ефективність використання засобів їх досягнення. Кожна програма повинна розроблятися за умов адресності, містити завдання конкретним виконавцям і мати детально відпрацьовану систему управління. Фінансування таких програм відбувається за рахунок центрального та місцевого бюджетів.

Сутність програмного підходу в плануванні розвитку розкривається в таких його основних елементах, які одночасно є необхідними умовами застосування програмно-цільового підходу та етапами реалізації для досягнення головної мети.

Першим етапом є виявлення та обґрунтування найважливіших комплексних проблем соціально-економічного розвитку, які мають важливе (пріоритетне) значення. Ці проблеми, як правило, мають міжгалузевий (міжвідомчий) і міжрегіональний характер. Вони не можуть бути вирішені тільки в межах галузевих чи територіальних планів (програм). Тобто при виборі проблем йдеться про таку важливу вимогу програмного підходу, як перевага соціально-економічних критеріїв при виборі напрямів розвитку та у побудові системи показників і завдань програми.

Визначення конкретних цілей, що деталізують структуру наявних проблем, характеризують очікувані кінцеві результати у відповідній галузі розвитку. Цим програмний підхід конкретизує і реалізує докорінну рису соціально-економічного плану-

вання - цільову орієнтацію програми, а також практику виділення провідних ланок програми.

Визначення тих елементів економіки (галузей, видів виробництва або послуг, економічних районів, проектних організацій і органів управління), функціонування і розвиток яких необхідний для досягнення поставлених цілей і вирішення обраної економічної проблеми. Ці елементи стають об'єктами планування при формуванні програми, їхнє чітке визначення дозволяє реалізувати такий принцип планування, як чітка адресність планових завдань і орієнтування.

Розробка системи заходів (програмне планування), які реалізують визначені цілі й охоплюють вирішення проблеми в цілому, комплексно, в єдності науково-технічних, економічних, соціальних та організаційно-управлінських аспектів.

Забезпечення заходів ресурсами, тобто цільовий розподіл ресурсів для реалізації визначених функцій. Це - розвиток принципу ресурсного забезпечення плану, обов'язкового як для поточного, так і перспективного планування.

Специфіка та переваги програмного підходу в плануванні виражаються в тому, що об'єкт планування тут не отожднюється з яким-небудь елементом організаційної структури управління народним господарством. Цей підхід міжгалузевий, поза-відомчий. А тому дозволяє при підготовці планових рішень врахувати такі важливі взаємозв'язки, які при галузевому підході не враховуються або можуть бути враховані лише частково.

За такого підходу на відміну від сформованої і переважаючої практики галузевого планування метою планового проектування є не кількісні показники розвитку галузі, виду виробництва, а комплексні проблеми, досягнення не проміжного, а наміченого, кінцевого з погляду народногосподарських потреб результату, який забезпечується різними видами діяльності.

Формулювання та відбір проблемних ситуацій. Вирішення питання про застосування програмно-цільового методу включає, насамперед, постановку проблеми та виявлення об'єктів програмно-цільового управління.

Під формулюванням проблеми розуміють опис проблемної ситуації, тобто її операційне визначення, що містить:

- повний перелік незадоволених через наявність проблеми потреб функціонального характеру із зазначенням бажаних

рівнів їхньої реалізації (функціональних цілей), а також відносних значущостей досягнення окремих функціональних цілей;

• перелік потенційних цілереалізуючих систем, а також схему взаємозв'язків цілей і систем з оцінками ефективності реалізації цілей різними системами.

Застосування непрямих кількісних критеріїв відбору проблем для програмного рішення. Якщо необхідно вибрати один варіант з кількох альтернативних варіантів вирішення проблеми, що відрізняються як повнотою охоплення проблемної ситуації, так і витратними характеристиками, допоміжними орієнтирами можуть слугувати цільові умовні оцінки соціально-економічної ефективності проєктів програми. Нехай b_{ij} - експертно оцінюваний "внесок" j -го варіанта в досягнення i -ї мети з цільового комплексу довгострокового плану ($b_{ij} \in [0, 1]$), a_i - оцінка значущості реалізації i -ї мети. Тоді непрямим вираженням ефекту реалізації i -го варіанту можна вважати величину:

$$\delta_j = \sum_i a_i b_{ij}$$

Якщо позначити розрахункові витрати на здійснення j -го варіанта програми через ξ_j , то можливе порівняння таких варіантів за питомими (на одиницю "ефекту") витратами $\xi = \xi_j / \delta_j$. Очевидно, що кращим виявляється варіант із мінімальним значенням ξ_j .

Інша галузь застосування непрямих кількісних критеріїв відбору проблем для програмного рішення - це характеристика самої проблемної ситуації, для подолання якої повинна створюватися комплексна програма.

Назвемо *напруженість потреби* відносну величину розриву між бажаним та наявним рівнем її задоволення:

$$n_i = \frac{H_i - h_i}{H_i},$$

де: H_i - цільовий норматив за i -ю потребою; h_i - досягнутий рівень її задоволення; n_i - напруженість потреби.

Нагальністю потреби назвемо величину, зворотну до проміжку часу, протягом якого необхідно вийти на бажаний рівень її задоволення. Інакше кажучи, чим далі можна відкладати реалізацію мети, тим менш вона нагальна, і навпаки:

$$\eta_i = \frac{1}{T_i}$$

де: T_i - термін, на який можна відкладати задоволення i -ї потреби; η_i - її нагальність.

Тоді *гостротою потреби (проблеми)* назвемо величину, яка дорівнює добутку напруженості потреби на її нагальність:

$$S_i = \frac{H_i - h_i}{H_i} \frac{1}{T_i} = n_i \eta_i$$

Очевидно, доцільно створювати програми лише для найбільш гострих проблем, коли в суспільстві немає можливості чекати, поки система вийде на необхідний рівень виробництва, працюючи в природному, звичному режимі. Цей критерій можна назвати критерієм гостроти.

Планові та управлінські програми. Всі документи, які називаються програмами, можна розподілити на два типи й умовно назвати планові та управлінські. Перші є спеціальним методом планування, а другі - методом скоординованого управління.

Використання терміна "програма" для позначення спеціального методу планування пов'язане з низкою причин. Існуюча система планування та управління розглядає свій об'єкт - економіку - у двох основних аспектах: галузевому й територіальному. Цей принцип використано у побудові організаційної структури управління економікою; саме в такому розрізі представлена вся економічна інформація, пов'язана головним чином з описом ресурсів суспільства. З іншого боку, цілі плану, які віддзеркалюють цілі реально існуючих соціально-економічних об'єктів (працівників, підприємств, регіонів і т.д.), сформульовані мовою потреб цих об'єктів і виражені або кількісно (цільовими нормативами), або у вигляді якісних цільових вимог. При цьому цілком можлива розбіжність номенклатури цільових нормативів і номенклатури галузевих продуктів. Таким чином, як було зазначено, в системі планування виникає необхідність "убудовування" спеціальних функціональних блоків, що здійснювали б "переклад" комплексних проблем з "мови потреб" на економічну "мову" галузевих продуктів і видів діяльності. У цьому випадку планова програма являтиме собою координаційний план, у якому показано, як узгодити діяльність числен-

них об'єктів, що мають різну відомчу належність, але пов'язані єдиною метою, сформульованою в назві програми. У ній буде дано зіставлення витрат і ефектів від програмних заходів (у тому числі й соціальних), що намічаються. Відповідно, планова програма є взаємозалежною сукупністю формальних і неформальних моделей, що відображають процес перетворення різних ресурсів у комплексний "ціловий продукт", необхідний для вирішення певної проблеми. У зв'язку з відомою дискусією про співвідношення плану і програми відзначимо, що планова програма - це безумовно план, але план специфічний, план вирішення конкретної комплексної проблеми.

Поняття і роль концепції перспективного розвитку. Практично всі сучасні розробки методології соціально-економічного планування виходять з положення, що підвищення наукової обґрунтованості цільових настанов програми вимагає виділення особливої стадії робіт над перспективними планами, на якій формуються цілі розвитку і визначаються принципи економічної політики, спрямованої на їх досягнення. Логічно вона настає за прогнозно-аналітичною стадією, і її зміст - це формування соціально-економічної концепції перспективного розвитку, що відбиває сукупність соціально-економічних проблем, які підлягають вирішенню, і основні напрямки діяльності з цією метою.

Особливої ваги ця стадія набуває при розробці довгострокової програми. З огляду на її стратегічний характер обґрунтування такої концепції - найважливіша ділянка роботи над довгостроковою програмою. Соціально-економічна концепція на тривалу перспективу значною мірою визначає і завдання середньострокових планів, забезпечує їхню логічну наступність, більш чітку цільову орієнтацію.

Загальна структура комплексних і цільових програм. Розробка довгострокових комплексних програм - складний процес, що включає дуже багато операцій прогнозно-аналітичного і проектного характеру, велику кількість техніко-економічних розрахунків, що будуються відповідно до змісту і структури цих програм.

Водночас можна виділити деякі типові риси структури комплексних програм. Вони будуються на основі вихідного завдання, яке сформульоване в результаті аналізу стану досліджуваної проблеми і попередніх прогнозів їхнього можливого вирішення.

Схема програми включає такі основні елементи (блоки):

- цільовий, де фіксуються головна мета й інші цілі програми, найкраща послідовність їхньої реалізації;

- структурний, розробка якого дозволяє визначити набір і контури цілереалізуючих систем, тобто об'єктів народного господарства та їхніх елементів, що поєднуються за ознакою цільового призначення. Розвиток і функціонування останніх забезпечує вирішення проблеми;

- техніко-економічне обґрунтування, що містить набір заходів, які намічені для здійснення в кожній з цілереалізуючих систем;

- ресурсний, що характеризує обсяг і структуру ресурсів, які розподіляються та необхідні для здійснення намічених заходів;

- організаційний, відповідно до якого у всіх елементах (блоках) програми передбачаються відповідальні за виконання намічених заходів, джерела і строки виділення ресурсів, а також терміни здійснення заходів.

У деяких випадках може бути передбачений механізм, що включає особливі заходи для економічного стимулювання учасників реалізації програми, ціни, тарифи і т.ін.

У кінцевому рахунку розробка програми зводиться до визначення переліку і змісту заходів щодо її здійснення, їхнього взаємного узгодження за термінами, розподілом ресурсів.

Ці заходи охоплюють, як правило, не тільки безпосередню сферу вирішення завдань програми, а й суміжні, пов'язані з нею сфери. Перелік таких заходів є специфічним для кожної програми.

Підсумовуючи викладене сформулюємо загальні критерії вибору проблем для програмної розробки:

- визначальний, пріоритетний характер проблем, необхідність комплексного вирішення яких набула значної гостроти;

- необхідність для розв'язання проблем вжити спеціальних заходів, сконцентрувати зусилля або ресурси;

- міжгалузевий (міжвідомчий) або міжрегіональний характер проблем, вирішити які можна лише за узгодженої діяльності багатьох галузей, міністерств і відомств, органів місцевої влади, включаючи їх різні структурні підрозділи;

- чітка окресленість програмної проблеми.

З точки зору соціально-економічного планування доцільно розрізняти кілька рівнів проблем як об'єктів програм, зокрема:

- великомасштабні комплексні проблеми (до них можна віднести, наприклад, комплексну програму науково-технічного прогресу, програму вирішення найважливіших соціальних проблем, генеральну схему розміщення продуктивних сил країни, комплексну програму економічної інтеграції або комплексну програму вдосконалення управління);

- більш чітко окреслені численні завдання перспективного розвитку на 5-10 років (вони є головними в реалізації концепцій соціально-економічного розвитку за основними напрямками).

Класифікація регіональних соціальних програм відбувається за їх статусом, функціональною спрямованістю та термінами реалізації. До найбільш актуальних соціальних завдань регіонального рівня належать: адресна допомога громадянам з низьким рівнем доходів, які перебувають за межею бідності, поліпшення здоров'я населення, збереження досягнутого рівня і якості освіти молоді, підтримка культурного потенціалу тощо.

Серед програм, розроблених в Україні, заслуговують на увагу Комплексні програми соціально-економічного розвитку сіл України (1982 та 1987 рр.). Їх виконання сприяло вирішенню соціальних проблем жителів тодішнього села.

З відходом від директивного планування важливою формою координації діяльності підприємств, організацій, органів місцевого самоврядування і державного управління, окремих громадян щодо розвитку соціальної сфери мають стати різноманітні регіональні програми (див. рис. 4). Провідне місце серед них належить Національній програмі відродження села на період до 2010 року. Це багатоаспектна, комплексна програма дій державних, галузевих і регіональних органів управління, господарських суб'єктів, населення з відновлення, ефективного використання та примноження виробничого і соціального потенціалу села. Виходячи з інтересів села, вона об'єднує галузеві, спеціалізовані програми, які реалізуються в агропромисловому комплексі та галузях соціальної сфери, забезпечує їх взаємоузгодження.

В умовах переходу до ринку виникає потреба удосконалення методичних основ розробки програми соціального розвитку населених пунктів, а також на рівні сільської (селищної), міської ради. По-перше, соціальна програма має бути складовою частиною комплексної програми соціально-економічного

розвитку. По-друге, її показники повинні характеризувати демографічну ситуацію, підвищення матеріального добробуту населення, поліпшення соціально-культурного та побутового обслуговування жителів, фінансове забезпечення заходів соціальної програми.

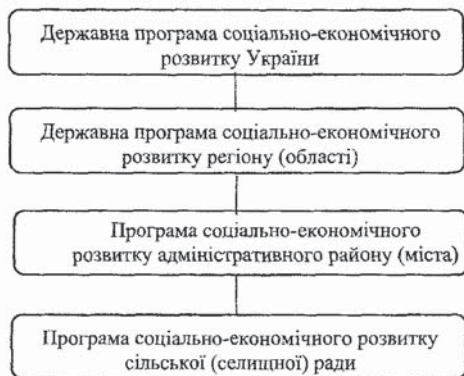

Рис. 4. Структура державного управління соціально-економічним розвитком

Удосконалення системи показників розвитку соціальної сфери регіону полягає в наступному:

- система показників повинна відбивати регіональний аспект, який характеризує особливості демографічного та соціально-економічного розвитку;

- оцінка ефективності соціальної сфери повинна враховувати фактор часу. Так, на різних рівнях розвитку соціальної сфери (село, район, місто, область, держава) уточнюються мета і завдання розвитку. Крім того, при визначенні ефективності розвитку соціальної сфери необхідно застосовувати принцип комплексності, який передбачає аналіз різних варіантів з урахуванням досягнення на кінець прогнозованого періоду (по кожній галузі окремо) науково обґрунтованого нормативного рівня або близького до цього значення.

Прийнятий Закон України “Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України” визначає правові, економічні та організаційні засади формування системи прогнозних і програмних документів економічного й соціального розвитку України, окремих галу-

зей економіки та адміністративно-територіальних одиниць як складової частини загальної системи державного регулювання економічного і соціального розвитку держави.

Державне прогнозування та розробка програм економічного і соціального розвитку України ґрунтується на таких основних принципах: цілісності, об'єктивності, науковості, гласності, самостійності, рівності та дотриманні загальнодержавних інтересів.

Показники прогнозних і програмних документів економічного й соціального розвитку є орієнтиром для суб'єктів підприємницької діяльності в опрацюванні власних прогнозів, планів, бізнес-планів та інших документів.

У державних цільових програмах наводяться: основні етапи та терміни їх реалізації; необхідні обсяги фінансування кожної з програм у цілому і диференційовано по роках із визначенням джерел фінансування; результати виконання кожної програми; обсяги фінансування кожної з програм за рахунок усіх джерел фінансування у наступному році, в тому числі за рахунок коштів державного бюджету; державні замовники програм.

Серед основних проблем розвитку регіонів, зокрема сільських територій, привертає увагу протиріччя, яке зумовлюється, з одного боку, великою капіталомісткістю об'єктів, а з другого - обмеженістю ресурсів. У зв'язку з цим найважливішим, на нашу думку, є визначення інвестиційних пріоритетів розвитку підприємств, організацій та установ соціальної інфраструктури села, зокрема по окремих її галузях та напрямках. Враховуючи, що кожний регіон або село має свої особливості, різний рівень забезпеченості об'єктами соціальної сфери, а також потенційні можливості, слід забезпечити виважений підхід, беручи до уваги думку громади. Жителі конкретного населеного пункту мають право самі вирішувати, що їм передусім необхідно будувати і як розпоряджатися коштами місцевого бюджету, або тими, що надійшли по каналах державних (національних) програм соціального розвитку (села, району, міста, області).

Удосконалення економічного механізму управління соціальним розвитком вимагає створення (відновлення) міжгалузевих органів управління (комісії) з координації всіх підприємств, організацій та установ, незалежно від їх відомчої підпорядкованості, а також на регіональному рівні з питань прискореного

розвитку та ефективного використання соціальної інфраструктури регіону, постійного поліпшення умов життя селян.

Головні функції такого органу - розробка та контроль за виконанням Національної і регіональних програм комплексного соціально-економічного розвитку територій.

З поширенням на селі багатокладності форм господарювання, збільшенням кількості суб'єктів господарювання значення місцевих органів державної влади і самоврядування у забезпеченні стабільного розвитку поселень має зростати. Правові засади виконання ними своїх функцій визначені Законом України "Про місцеве самоврядування в Україні".

Чинне законодавство надає органам місцевого самоврядування значні права і повноваження для забезпечення життєдіяльності сільського населення, проголошує державні гарантії соціально-культурного обслуговування громадян. Тому подальше зміцнення місцевих фінансів, завершення процесу формування власності територіальних громад, затвердження єдиних мінімальних соціальних стандартів та їх гарантоване забезпечення сприятимуть подоланню економічної кризи.

Можна виділити такі форми безпосереднього здійснення місцевого самоврядування територіальною громадою та її членами: місцеві референдуми, консультативні опитування, загальні збори громадян за місцем їхнього проживання, місцеві ініціативи, громадські слухання, інші не заборонені форми.

Визначаючи природу місцевого самоврядування як специфічну форму публічної влади територіальної громади, Конституція України, Закон України "Про місцеве самоврядування в Україні" закріплюють принцип його правової, організаційної та фінансової самостійності. Правова самостійність місцевого самоврядування пов'язана як із необхідністю закріплення функцій і повноважень місцевого самоврядування законодавчим шляхом, так і з правом територіальної громади, органів місцевого самоврядування видавати власні нормативно-правові акти - акти місцевого самоврядування (муніципальні акти). Це право виступає засобом саморегуляції системи місцевого самоврядування та прямо передбачене Конституцією України, в ст. 144 якої зазначено, що "органи місцевого самоврядування в межах повноважень, визначених законом, приймають рішення, які є обов'язковими до виконання на відповідній території", та Законом України "Про місцеве самоврядування", ст. 7 якого за-

кріплює право територіальної громади приймати обов'язкові для виконання рішення на місцевих референдумах. За допомогою актів місцевого самоврядування встановлюються норми права, обов'язкові для населення, органів, установ, і здійснюється діяльність у межах відповідної території. Предметом таких актів можуть бути окремі питання статусу органів і посадових осіб місцевого самоврядування, управління комунальною власністю, реалізації повноважень місцевого самоврядування тощо.

У становленні та подальшому розвитку місцевого самоврядування важливу роль відіграє статут територіальної громади. Статут сприяє процесу формування територіальної громади (комунізації), тобто спільноти (а не просто сукупності, як це фактично є сьогодні) людей - жителів населеного пункту, об'єднаних необхідністю вирішення спільних питань. Ця проблема сьогодні набуває першочергового значення, і її вирішення великою мірою визначатиме перспективи становлення та розвитку місцевого самоврядування в Україні, перехід від декларування до реального втілення в життя децентралізованої демократичної системи територіальної організації влади, засади якої визначені Конституцією України.

Контрольні запитання

1. У чому полягають специфіка та переваги програмно-цільового методу управління комплексним розвитком регіону?
2. Сформулюйте основні критерії виділення проблем, які розв'язуються програмним способом.
3. На які типи розподіляються програми?
4. Які основні елементи включає програма?
5. Що таке комплексна програма?
6. Яку особливість має структура державного управління соціально-економічним розвитком?
7. Розкрийте основний зміст системи показників соціального розвитку населеного пункту?
8. За яких умов здійснюють розрахунки основних показників програми?
9. Назвіть основні джерела фінансового забезпечення програми.
10. Сформулюйте загальні принципи державного прогнозування соціально-економічного розвитку регіону.

11. Які основні положення мають бути відображені у програмних документах соціально-економічного розвитку регіону?
12. На який період розробляються соціальні програми?
13. Який орган виконує функції управління об'єктами соціального призначення? Назвіть основні з них.
14. На основі яких чинників визначається базовий державний соціальний стандарт?
15. Що таке статут територіальної громади, якими є його зміст і мета?
16. Які основні функції покладені на територіальну громаду в сільській місцевості?

Розділ 5

Управління соціальною інфраструктурою в зарубіжних країнах

- *Форми та види торговельного обслуговування.*
- *Основні типи освітянської мережі.*
- *Державне регулювання розвитку охорони здоров'я.*
- *Розвиток системи кредитування і страхування.*

Функціонування соціальної інфраструктури в економічно розвинутих країнах світу має свої особливості і залежить від політичної ситуації та економічного розвитку окремого регіону (держави). У зв'язку з цим пропонується поглиблений аналіз розвитку основних галузей соціальної інфраструктури регіонів Європи.

Торгівля. За рівнем розвитку внутрішньої торгівлі поки що існують істотні розбіжності між країнами Західної та Східної Європи. У країнах Західної Європи створена широка мережа оптової і роздрібною торгівлі. Підприємства перебувають у приватній власності, конкурують між собою, покупець має широкий вибір товарів і послуг. При цьому в ряді розвинутих країн (Німеччина, Великобританія, Франція) функціонують як великі торговельні фірми і будинки (супермаркети) світового рівня, так і безліч дрібних підприємств. У країнах Південної Європи переважає дрібна і роздрібна торговельна мережа (Іспанія, Португалія, Греція).

У більшості країн Європи, особливо на заході, важливе місце в житті населення відіграють кафе, ресторани, таверни і т.ін. Жителі відзначають у них різні свята, відвідують їх після роботи, у вихідні. Тут збираються різні товариства, клуби і навіть партії. Відвідування такого закладу доступне будь-якому громадянину.

Найважливішу роль у більшості країн Європи відіграє зовнішня торгівля. З огляду на своє геополітичне положення, досягнутий рівень розвитку виробництва Європа є одним з найбільших споживачів імпоротної сировини й одним з найбільших постачальників готової продукції. Вона має дуже розвинуту зовнішню торгівлю, насамперед, серед країн Заходу. На цей сегмент зовнішньої торгівлі припадає понад 60% усього обсягу.

Іншими напрямками зовнішньоторговельного співробітництва є країни Америки, Африки, АТР, а також Східної Європи. Практично всі країни Західної Європи поставляють на зовнішній ринок до 20% готової продукції.

Істотно відрізняються регіони Європи й за рівнем розвитку систем кредитування і страхування. В країнах Східної Європи ця система (особливо - кредитування) переживає кризу. У Західній Європі практично у всіх країнах вона функціонує, як добре налагоджена машина. Водночас у таких країнах, як Німеччина, Франція, Швеція і деяких інших у цій сфері роль держави трохи вища, ніж, наприклад, у Великобританії. В усіх країнах існує широка мережа державних банків і страхових компаній. Громадяни, якщо вони унаслідок хвороби, безробіття чи старості не в змозі забезпечити себе засобами існування, одержують допомогу. В основу *соціального забезпечення* покладено кілька принципів: принцип еквівалентності (розмір допомоги залежить від розміру останньої заробітної плати); принцип солідарності, відповідно до якого розмір допомоги не залежить від величини податків, що сплачуються працівником, і внеску на соціальне страхування. Так, у Нідерландах (типово й для інших країн) передбачається три види страхування:

1. Соціальне страхування всіх громадян відповідно до закону про пенсії, закону про забезпечення родичів (вдів, сиріт) і закону про непрацездатність.

2. Страхування працюючих за наймом відповідно до законів про непрацездатність через хворобу, про безробіття і про лікарняний фонд.

3. Інші види забезпечення (соціальні допомоги для людей з малими доходами).

У багатьох країнах діють дошкільні заклади, що дозволяють жінкам брати участь у суспільному житті. Особлива політика допомоги здійснюється щодо біженців, етнічних меншин, політичних емігрантів, інвалідів.

Система охорони здоров'я у всіх країнах змішана. Втручання держави виявляється у забезпеченні законодавчих заходів і створенні умов, спрямованих на попередження захворювань і нещасних випадків, надання медичної допомоги усім, хто цього потребує. Завдяки високому рівню медичного обслуговування та соціального забезпечення середня тривалість життя в біль-

шості країн понад 70 років. Значна частина витрат на медицину надходить із суспільних фондів. Крім того, надходять кошти від приватного медичного страхування. І нарешті, частину послуг оплачують безпосередньо громадяни, які звернулися за ними.

Система розселення, архітектура в кожній країні є результатом тривалої еволюції. У кожній з них склалася відповідна система житлово-комунального господарства. В Західній Європі (особливо в таких країнах, як Великобританія, Німеччина, Іспанія, Італія й ін.) велика частина населення живе в містах, в індивідуальних котеджах. За житло і його обслуговування доводиться платити до 30% заробітної плати. Однак комфортабельність житла та обслуговування при цьому значно вищі ніж, наприклад, у державному житловому фонді країн Східної Європи.

Кожна країна має власну систему освіти. Однак можна виділити кілька типів таких систем.

Перший тип характерний для країн Північної Європи. Тут обов'язкова 9-річна середня освіта, навчання у 2-4-річних гімназіях, після чого відкривається шлях для вступу до вузів. *Інший тип* освіти - централізована однакова система, характерна для Франції і Німеччини, а також країн Східної Європи. Така система передбачає дошкільну підготовку, обов'язкове 8-10-річне навчання (початкова і середня школи), ліцеї або гімназії, вузи. Професійно-технічну підготовку проходять у спеціальних навчальних закладах.

Так, у Франції здійснюється підготовка в “материнських школах” дітей віком від 2 до 6 років. Потім із 6 років - у початковій школі. Після її закінчення є можливість продовжити освіту в старших класах початкової школи, а після неї - у професійно-технічних навчальних закладах. Інший шлях продовження освіти після початкової школи - загальноосвітній коледж (до 14 років), потім - або середній спеціальний навчальний заклад, або старші класи ліцею. Після закінчення ліцею присвоюється ступінь бакалавра і є можливість вступу до вузу.

У вищій школі Франції переважає державний сектор освіти (університети і великі школи), у більшості державних вузів безплатне навчання, існує державна монополія на видачу національних дипломів і присвоєння кваліфікацій. В останні десятиліття реалізується політика “професіоналізації” освіти. Для цього на базі університетів створюються “державні установи наукового, культурного і професійного характеру” (як правило, у мі-

стах із населенням не менше 100 тис. чол.). Такі установи готують інженерів з 4-річним (звичайний рівень) і 6-річним терміном підготовки.

У Німеччині система освіти має такий вигляд: фольксшупле (восьмирічна народна школа), обершупле (десятирічна реальна школа), гімназії (до 13 років). Після гімназії є можливість вступу до вузу.

Основними тенденціями з удосконалення системи освіти є: приведення до єдиної системи вузів східних земель, посилення ролі держави і земель, можливий перегляд безплатної освіти, посилення диференціації вузів, розвиток системи післядипломної освіти (у спеціальних коледжах при вузах, на курсах промислових компаній).

Найбільший ступінь має система освіти Італії. Вона включає: дошкільні установи (3-5 років), початкову школу (з 6 до 11 років), нижчу школу (з 11 до 14 років), загальноосвітні та професійні навчальні заклади різного типу, вузи.

Трохи інша система освіти існує у Великобританії й Іспанії. Тут поряд з мережею загальноосвітніх державних шкіл функціонує мережа приватних і церковних шкіл. Далі діє система підготовчих курсів і вузів.

У 1960-х - на початку 1970-х рр. була створена так звана бінарна система вищої освіти (університетський сектор і суспільний сектор). У 80-90-х рр. вживаються заходи для зближення секторів, вирівнювання рівнів підготовки, підвищення ролі держави в управлінні освітою. Фінансування держави в 1988 р. становило 80% витрат університетів (у 1920 р. - 20%). При цьому величина субсидій прямо залежить від того, якою мірою університети виконують рекомендації державних органів, зокрема департаменту освіти і науки.

Загальноприйнятим критерієм рівня розвитку вищої освіти є кількість студентів на 10 тис. жителів, а також частка жінок серед студентів.

Особлива роль у системі освіти більшості країн Західної Європи відведена університетам, що є великими освітніми і науковими центрами. Світове визнання здобули університети Великобританії (Оксфорд, Кембридж), Франції (Сорбонна, Коллеж де Франс), Німеччини, Італії, Швеції та ін. У деяких університетах навчаються до 50 тис. студентів (у найбільшому в Росії - Московському державному університеті - навчається 23 тис. студентів).

Контрольні запитання

1. Які нові види торговельних підприємств і організацій започатковано в Росії?
2. Які розбіжності існують у внутрішній торгівлі Західної та Східної Європи?
3. Які функції виконує служба житлово-комунального господарства міст?
4. Які основні принципи покладено в основу соціального забезпечення громадян Західної Європи?
5. Які є види соціального страхування населення країн Європи?
6. За яким показником визначають рівень розвитку вищої освіти?
7. Яка участь та роль держави у розвитку соціальної інфраструктури США?
8. Які особливості має система освіти Канади?
9. Які види медичного обслуговування застосовують у країнах Азійсько-Тихоокеанського регіону?
10. За якими принципами здійснюється освітянська підготовка населення в Австралії?
11. Чим відрізняється сучасна соціальна інфраструктура Африканського континенту від інших регіонів світу?
12. Яку роль відіграють міста як центри розвитку культури і науки в країнах Африки?

Розділ 6

Загальні рекомендації з підготовки семінарських та практичних занять

до тематичного модуля

“Розвиток соціальної інфраструктури населених пунктів”

Засвоєння матеріалу слухачами Академії відбувається під час лекцій, “проблемних дискусій”, розгляду конкретних ситуацій на семінарських заняттях, під час самостійної роботи над літературними джерелами.

Основна мета семінару - розвинути у слухачів навички самостійного аналізу літератури, нормативних актів та обговорення теоретичних і практичних висновків із поставленої проблеми, а також уміння використовувати здобуті знання в конкретних ситуаціях.

У матеріалах семінару наводиться перелік питань для обговорення, питання для самоконтролю і завдання. Виконуючи завдання слухачі повинні використовувати нормативні акти та посилалися на правові норми.

Після вивчення модуля слухачі повинні вміти:

- визначати роль соціальної інфраструктури в комплексному розвитку міських поселень та сільських населених пунктів, оцінювати рівень її розвитку;
- аналізувати стан соціальної інфраструктури для прийняття відповідних управлінських рішень;
- застосовувати на практиці сучасні форми і методи управління об'єктами соціального призначення;
- визначати пріоритетні шляхи розвитку соціальної інфраструктури, знаходити підходи до вдосконалення її системи.

План і структура семінарських занять

1. Соціальна інфраструктура регіону як об'єкт регіонального управління. Зміст поняття “соціальної інфраструктури”. Роль і місце соціальної інфраструктури в розвитку регіону, життєзабезпечення населення. Взаємозв'язок і відмінності соціальної

та виробничої інфраструктур. Характеристика сучасного стану соціальної інфраструктури. Функції та основні фактори, які впливають на рівень розвитку соціальної інфраструктури. Державна підтримка розвитку соціальної інфраструктури. Загальні положення та механізм реорганізації об'єктів соціальної інфраструктури. Основні організаційно-правові форми господарювання в галузях соціальної сфери. Порядок реєстрації суб'єктів підприємницької діяльності. Джерела фінансування об'єктів соціальної інфраструктури - централізовані, регіональні, місцеві та різні позабюджетні кошти. Формування фонду розвитку соціальної сфери села. Основні статті доходів і видатків сільських бюджетів. Оподаткування юридичних осіб, які мають об'єкти соціального призначення.

2. Управління розвитком соціальної інфраструктури села.

Особливості управління соціальною інфраструктурою населених пунктів в умовах ринкової економіки. Тенденції еволюції форм і методів управління соціальною інфраструктурою. Законодавчо-нормативна регламентація управління соціальною інфраструктурою в Україні. Організаційна система управління соціальною інфраструктурою на загальнодержавному та місцевому рівнях. Варіанти управління об'єктами, які після реорганізації сільськогосподарського підприємства передані в комунальну власність. Функції та обов'язки державної, місцевої влад, органів місцевого самоврядування в галузі управління об'єктами соціальної сфери. Залучення до участі в розвитку соціальної інфраструктури недержавних організацій і населення.

3. Система регіонального розселення та правові аспекти її функціонування.

Зміст поняття "розселення". Форми поселенської мережі (міські та сільські поселення, їх загальні критерії). Стан, характеристика та основні етапи розвитку поселенської мережі. Шляхи і методи прискореного розвитку соціальної інфраструктури в деградуючих поселеннях. Правові засади виконання місцевими органами державної влади і самоврядування функції щодо регіонального розселення. Державні гарантії соціального обслуговування громадян. Основні функції територіальної громади населеного пункту.

4. Програмно-цільовий метод управління соціальною інфраструктурою регіонів.

Особливості стану й організації управління соціальною інфраструктурою в міських та сільських районах, у малих і великих містах. Розробка прогнозів розвитку соціальної інфраструктури в регіонах. Розробка регіональних програм комплексного розвитку соціальної інфраструктури та організація

контролю за їх виконанням з боку держави, підприємств, населення. Організація діяльності об'єктів соціальної інфраструктури в монофункціональних містах, де виводяться з експлуатації фізично зношені та морально застарілі містоутворюючі підприємства. Роль і місце статуту територіальної громади в становленні та розвитку місцевого самоврядування.

5. Управління соціальною інфраструктурою в зарубіжних країнах. Розвиток соціальної інфраструктури в економічно розвинутих країнах світу: Західна Європа, Сполучені Штати Америки, Канада, Японія, Китай та ін. Форми і методи впливу центральних та місцевих органів влади, органів місцевого самоврядування на розвиток соціальної інфраструктури. Залучення населення до інвестування, створення та функціонування об'єктів соціальної інфраструктури. Можливість і доцільність використання в Україні досвіду зарубіжних економічно розвинутих держав.

Завдання

Загальні вимоги: вирішення завдань здійснюється на прикладі конкретної території (села, селища міського типу, міста) з використанням нормативних актів та посиланням на правові норми. Результатом вирішення завдань має бути не лише констатація проблем, а й власне бачення шляхів їх розв'язання, стратегія розвитку, наявність практичних рекомендацій.

Завдання 1. Перехід до ринкових відносин створює нові організаційно-правові форми господарювання, потребує прискорення роздержавлення та приватизації у соціальній сфері. Районна державна адміністрація розглядає і затверджує подані органом приватизації документи, які містять пропозиції щодо подальшого використання об'єктів соціального призначення, а також робить висновок про достатнє економічне обґрунтування щодо можливого перепрофілювання тих чи інших об'єктів. Які об'єкти соціальної інфраструктури підлягають першочерговій приватизації та які заклади й установи не мають права приватизації? Хто має здійснити безоплатну передачу в комунальну власність об'єктів соціального призначення?

Завдання 2. Процес реорганізації підприємств і організацій соціальної сфери вимагає зваженого підходу при створенні

господарських структур, які відповідатимуть інтересам і сучасним вимогам населення, будуть спроможні забезпечити їх життєві потреби в різноманітних послугах. За допомогою яких основних способів здійснюється процес реорганізації об'єктів соціальної сфери? Які форми підприємницької діяльності можуть бути створені в галузях соціальної інфраструктури?

Завдання 3. Процес реформування соціальної сфери передбачає визначення порядку державної реєстрації суб'єктів підприємницької діяльності. Як оформляються документи і які органи здійснюють реєстрацію?

Завдання 4. Штучне звуження форм розміщення сільських населених пунктів та їх стандартизація негативно впливають на спосіб життя сільського населення. Сільська поселенська мережа була об'єктом економічно необґрунтованих та соціально невиправданих експериментів, у ході яких було (де фактично, а де й формально) ліквідовано велику групу малих поселень. За цих умов значна частина їх опинилася поза виробничим процесом і навіть була приречена на поступове вимирання. Які основні види поселень за людністю існують у сільській поселенській мережі і як вони поділяються за функціональною ознакою?

Завдання 5. У зв'язку із зміною соціально-економічної ситуації, масовим безробіттям селян проблема нестачі робочих місць на селі перестала бути найактуальнішою. Через вплив молоді, старіння сільських мешканців дедалі інтенсивнішим стає процес "обезлюднення" сіл, що призводить до стихійної їх самоліквідації. Етапність відродження деградуючих сільських поселень і характер використання їх потенціалу визначають місцеві органи влади. На базі яких категорій поселень визначаються сільські райони демографічної та поселенської криз?

Завдання 6. Соціальна сфера має розглядатися з позицій її місця в системі аграрних та соціально-економічних відносин на селі, що потребує переходу від вивчення, формування і результативності соціальної інфраструктури до вивчення та аналізу сукупності соціальних проблем територіальної сільської громади. З якою метою розробляється статут територіальної громади, які питання розглядаються в цьому правовому акті?

Завдання 7. Реалізація стратегії соціально-економічного розвитку адміністративного району залежить від якості управління, тобто дій органів районної виконавчої влади та органів самоврядування. Управління соціальним розвитком села на місцевому рівні визначається різними формами власності, що зумовлює функціональні повноваження. Які блоки питань належать до функціональних повноважень органів місцевого самоврядування? Які варіанти управління соціальними об'єктами можуть застосовуватися?

Завдання 8. В умовах переходу до ринку виникає потреба удосконалення основ розробки програми соціального розвитку. З цією метою застосовується програмно-цільовий метод управління соціальною сферою села. Для розробки та реалізації кожної конкретної програми залучаються фахівці різного профілю та організацій, створюються комісії, а також затверджується графік введення об'єктів соціальної інфраструктури. Хто повинен створювати робочий орган (комісію) з розробки регіональної програми соціального розвитку села? Які його функції? З яких прогнозних програмних документів складається система економічного та соціального розвитку?

Завдання 9. Різке зменшення всіх видів фінансування на утримання та розбудову об'єктів соціальної інфраструктури посилило негативні явища. Внаслідок цього у половини сіл відсутні такі обов'язкові об'єкти, як фельдшерсько-акушерський пункт, школа, дитячий садок, магазин тощо. Необхідно посилити вплив органів місцевого самоврядування у вирішенні проблем фінансового забезпечення соціального розвитку села. За рахунок яких джерел здійснюється фінансування соціальної сфери села? Що є матеріальною та фінансовою основою місцевого самоврядування?

Завдання 10. Складіть структурний проект концепції розвитку платних послуг у населеному пункті (селі, селищі міського типу, місті), яка передбачатиме засади реалізації різноманітних функцій і видів діяльності, зокрема: вивчення ринку послуг і аналіз результатів дослідження, з'ясування наявного та потенційного попиту споживачів послуг, організацію науково-дослідної діяльності щодо створення і надання нових послуг, координацію проектування та надання послуг, оптимізацію асортиментного ряду

послуг і системи їх розподілу, планування виробництва та надання послуг, пошук джерел фінансування, опрацювання цінової політики, формування іміджу комунальних та інших підприємств сфери послуг й узагальнення громадської думки.

Завдання 11. Житлово-комунальне господарство - це важлива галузь соціальної інфраструктури, яка забезпечує населення, підприємства та організації необхідними житлово-комунальними послугами, суттєво впливає на розвиток економічних взаємовідносин у державі. Водночас, фінансове становище підприємств, що надають житлово-комунальні послуги, незадовільне і зумовлене, насамперед, постійним зростанням заборгованості щодо оплати послуг з боку підприємств, бюджетних установ та населення. Ситуацію погіршує велика кількість пільг, передбачених законодавством для окремих категорій населення, та заборгованість бюджетів різних рівнів із відшкодування оплати наданих послуг за цими пільгами. Виходячи з чинного законодавства України, визначте основні напрями, шляхи та механізми реформування житлово-комунального господарства міста і забезпечення реалізації соціальних гарантій у цьому процесі, поліпшення фінансового становища підприємств галузі та покращання надання комунальних послуг.

Завдання 12. Наведіть характеристику ринку комунікаційних послуг за складовими та їх важливістю для задоволення потреб територіальної громади (села, селища міського типу, міста). Визначте перелік об'єктів, що надають комунікаційні послуги. Обґрунтуйте доцільність їх належності до комунальної власності відповідної територіальної громади (спільної власності територіальних громад). Обґрунтуйте засади забезпечення належного утримання й ефективної експлуатації. Визначте можливості забезпечення необхідного рівня якості послуг населенню.

Самостійна робота слухачів

Самостійна робота слухачів при вивченні тематичного модуля “Розвиток соціальної інфраструктури населених пунктів” проводиться за такими формами:

- Опрацювання лекційного матеріалу. Лекції як форма навчання забезпечують лише передачу знань з предмета. Програ-

мою передбачається їх раціональне поєднання з різними видами практичних занять, на яких закріплюються здобуті на лекціях і під час самостійних занять знання. Програма передбачає практичну роботу із засвоєння суті вузлових питань модуля.

- Самостійне вивчення нормативно-правової бази з проблем соціальної політики та розвитку соціальної інфраструктури, окремих питань і тем за списком рекомендованої літератури, а також накопичення, збір і аналіз статистичної інформації з питань, що вивчаються. Самостійна робота передбачає підготовку та виконання есе за темами модуля.

- Підготовка до тесту.

Підсумковий контроль знань слухачів здійснюється шляхом опитування на семінарських і практичних заняттях. Крім того, передбачено підсумковий контроль у формі іспиту (письмового тесту). При проведенні іспиту враховуються результати рубіжного контролю у формі співбесіди та проміжних тестів.

Методи контролю передбачають здійснювати як у письмовій, так і в усній формах. Складовою підготовки слухачів та контролю є наявність конспекту лекцій, семінарських і практичних занять.

Форми контролю та оцінювання знань:

- *проміжний контроль* проводиться на заключному практичному занятті, що підсумовує й узагальнює програмний матеріал шляхом написання есе (реферату) обсягом до 2 тис. слів (що становить приблизно 10 стор. машинописного тексту) з аналітичного огляду питань удосконалення складу та структури соціальної інфраструктури населених пунктів, удосконалення системи управління нею, реформування окремих галузей (об'єктів);

- *підсумковий контроль* - письмовий тест за програмним матеріалом тематичного модуля обсягом 100 тестових завдань (50 тестових завдань на 2 години).

Рівень засвоєння слухачами Академії програмного матеріалу тематичного модуля з вирішення проблем формування та управління соціальною інфраструктурою регіону оцінюється за двобальною шкалою (“зараховано”, “не зараховано”).

Загальна оцінка у числовому виразі визначається:

“Відмінно” - від 85 до 100 балів.

“Добре” - від 65 до 84 балів.

“Задовільно” - від 50 до 64 балів.

“Незадовільно” - менше 50 балів.

Орієнтовний перелік основних магістерських робіт

1. Цілі, завдання та пріоритети регіональної соціальної політики.
2. Державна регіональна політика розвитку соціальної інфраструктури населених пунктів.
3. Інфраструктура послуг і соціальні проблеми.
4. Критерії і показники стану соціальної інфраструктури регіону (міста).
5. Шляхи і методи прискореного розвитку соціальної інфраструктури в депресивних районах.
6. Роль соціальної інфраструктури в комплексному розвитку міста, селища міського типу, села.
7. Особливості регулювання та управління соціальною інфраструктурою в умовах ринкової економіки.
8. Тенденції еволюції форм і методів управління соціальною інфраструктурою.
9. Законодавчо-нормативна регламентація управління соціальною інфраструктурою в Україні.
10. Організаційна система управління соціальною інфраструктурою в Україні та регіонах.
11. Програмно-цільові методи управління комплексним розвитком соціальної інфраструктури населених пунктів.
12. Функції і завдання державних, місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування у сфері регулювання та управління соціальною інфраструктурою.
13. Залучення до участі в розвитку соціальної інфраструктури неурядових організацій і населення.
14. Міжнародне і міждержавне співробітництво в розвитку інфраструктурних об'єктів.
15. Розробка регіональних програм комплексного розвитку соціальної інфраструктури населених пунктів.
16. Форми і методи впливу центральних та місцевих органів влади, органів місцевого самоврядування на розвиток соціальної інфраструктури.
17. Залучення населення до інвестування, створення і функціонування об'єктів соціальної інфраструктури.

18. Шляхи та методи утримання і розвитку соціальної інфраструктури.
19. Фінансування та ціноутворення в галузях соціальної інфраструктури.
20. Розвиток договірних відносин у сфері надання комунальних послуг.
21. Альтернативні форми управління житлово-комунальним господарством міста.
22. Основні шляхи вирішення організаційно-економічних проблем житлово-комунального господарства міста.
23. Демоніполізація і конкуренція на ринку житлово-комунальних послуг.
24. Особливості формування цін і тарифів на житлові та комунальні послуги.
25. Реформування комунального господарства міста.
26. Шляхи удосконалення системи соціального захисту населення міста (селища міського типу, села).
27. Управління санітарним очищенням міста (селища міського типу, села) та озеленення його території.
28. Дослідження стану та перспектив розвитку соціальної інфраструктури населених пунктів.
29. Нормативно-методичні засади реформування житлового господарства міста.
30. Організаційні основи реформування сфери надання житлових послуг у місті.
31. Нормативно-правові основи реформування житлово-комунальної сфери.
32. Повноваження міських органів влади в управлінні соціальною інфраструктурою.
33. Основні завдання регіональної політики в галузі транспорту та шляхи їх реалізації.
34. Формування ринку комунікаційних послуг та його особливості.
35. Заходи щодо розширення та вдосконалення мережі підприємств транспорту і зв'язку.
36. Шляхи реформування системи управління соціальною сферою сільських територій.

1990年12月

1991年1月

1991年2月

1991年3月

1991年4月

1991年5月

1991年6月

ДОДАТКИ

Словничок основних термінів

Адміністративний район - це територіальна одиниця адміністративно-територіального устрою; відносно невелика частина території країни, обмежена адміністративними кордонами; структурна і функціональна одиниця національного господарського комплексу. Райони складаються з сіл, селищ, міст районного значення.

Адміністративні райони (сільські) демографічної та поселенської кризи - це райони, які мають частку безлюдних і деградуючих поселень (40 і більше відсотків), а також ті, де коефіцієнт депопуляції (перевищення чисельності померлих над народженими в розрахунку на 1000 жителів) більший за 15.

Адміністративно-територіальна одиниця - область, район, місто, район у місті, селище, село.

Адміністративно-територіальний устрій України - обумовлена географічними, історичними, економічними, етнічними, соціальними, культурними та іншими чинниками внутрішня територіальна організація держави з поділом її на складові частини - адміністративно-територіальні одиниці, відповідно до яких будуються система державних органів і система місцевого самоврядування.

Акціонерне товариство - підприємство, створене на засадах угоди юридичними особами і/або громадянами шляхом об'єднання їх майна та підприємницької діяльності з метою одержання прибутку, яке має статутний фонд, поділений на кількість акцій рівної номінальної вартості і несе відповідальність за зобов'язаннями тільки майном товариства.

Безлюдні села - це поселення, які втратили постійних мешканців, але зберегли елементи життєвого середовища.

Бізнес-план - стандартизований за основними параметрами документ, в якому детально викладаються концепція, головні характеристики проекту і фінансові показники, пов'язані з його реалізацією. Бізнес-план розробляється, як правило, при створенні нового підприємства, його структурного підрозділу, санації підприємства, а також при кардинальній зміні стратегії діючого підприємства.

Благоустрій - комплекс умов (обстановка), що дозволяє жителям задовольняти свої публічні потреби членів самоврядних колективів.

Бюджет - план утворення і використання фінансових ресурсів для забезпечення функцій, які здійснюються органами державної влади України, органами влади Автономної Республіки Крим та органами місцевого самоврядування.

Бюджет сім'ї - це баланс надходжень і видатків усіх видів грошових і матеріальних ресурсів сім'ї. Доходна його частина характеризує повний (сукупний) доход сім'ї, видаткова - розподіл на задоволення потреб у харчуванні, в непродовольчих товарах, у різних видах послуг, витрати в особистому підсобному господарстві.

Виробник - підприємство, організація, компанія, особа, які виготовляють продукцію, товари, надають послуги.

Власність - багатопланова економічна та природно-соціологічна категорія, яка відображає сукупність усіх суспільних відносин (економічних, соціальних, правових, політичних).

Громадські послуги - послуги (муніципальні), що надаються територіальній громаді, громадянам з метою задоволення їх потреб органами місцевого самоврядування.

Густота населення - міра населеності території.

Деградуючі села - це поселення з часткою понад 50% осіб пенсійного віку та інвалідів (далі - пенсіонерів) серед їх мешканців, а в малих поселеннях (до 200 чол.) - понад 40 відсотків.

Демографічна ситуація - конкретний, у певних географічних та історичних умовах, стан населення, що визначається відповідно до соціально-економічних умов, місця і часу. Поряд з категоріями відтворення і розселення демографічна ситуація належить до основних понять системи знань про народонаселення.

Денопуляція - зменшення чисельності населення внаслідок перевищення смертності над народжуваністю.

Державні соціальні гарантії - встановлені законами та іншими нормативно-правовими актами мінімальні розміри оплати праці, доходів громадян, пенсійного забезпечення, соціальної допомоги, розміри інших видів соціальних виплат, які забезпечують рівень життя, не нижчий від прожиткового мінімуму.

Державні соціальні стандарти - встановлені законами, іншими нормативно-правовими актами соціальні норми і нормативи або їх комплекс, на базі яких визначаються рівні основних державних соціальних гарантій.

Житлова субсидія - адресна грошова (безготівкова) допомога малозабезпеченим сім'ям, що надається державою за рахунок бюджетних коштів на сплату житлово-комунальних послуг, отримання зрідженого газу, твердого палива.

Житловий фонд - сукупність усіх житлових приміщень незалежно від форм власності, враховуючи житлові будинки, гуртожитки, будинки для інвалідів та пристарілих, школи-інтернати, службові житлові приміщення, готелі тощо.

Житлові умови - сукупність різномірних обставин, правил, норм, вимог, що характеризують місця проживання людей.

Застава - майно або майнові права, які належать позичальнику і якими позичальник гарантує сплату кредиту. У випадку невиконання позичальником своїх зобов'язань за кредитним договором застава переходить до кредитора. Найпоширеніший вид забезпечення кредиту.

Зелена зона - територія в межах міст і селищ міського типу, а також навколо них, на якій створюється науково обгрунтована система парків, скверів, лісопарків, дендропарків, природних лісів, водойм тощо. Виконує захисні, санітарно-гігієнічні, декоративно-естетичні, рекреаційні та інші функції.

Земельна реформа - це комплекс правових, економічних заходів, здійснення яких забезпечує удосконалення земельних відносин, перехід до нового земельного ладу, що відповідає характеру регульованої, соціально орієнтованої ринкової економіки країни. Об'єктом земельної реформи оголошено всі землі України.

Земельний податок - обов'язковий платіж, що справляється з власників землі та землекористувачів, окрім орендарів, за використання земельних ділянок.

Інвестиція - це довгострокове вкладення капіталу у власній країні чи за кордоном підприємств різних галузей у підприємництво, справу, інноваційні проекти, соціально-економічні програми. Розрізняють виробничі інвестиції, які спрямовуються на будівництво нових та реконструкцію, розширення і технічне переозброєння діючих підприємств, та інтелектуальні інвестиції, які вкладаються у створення інтелектуального, духовного продукту. Інвестиції бувають контролюючими (прямі інвестиції, які забезпечують володіння понад 50% голосуючих акцій іншої компанії) і неконтролюючими (інвестиції, які забезпечують менше, ніж 50% акцій іншої компанії). Інвестиції дають віддачу, як правило, через значний термін після вкладання.

Індивідуальне підприємство - підприємство, засноване на особистій власності фізичної особи та виключно її праці.

Інновація - нове досягнення в галузі технологій чи управління, призначене для використання у виробничій, інвестиційній або фінансовій діяльності підприємства.

Інфраструктура соціальна - сукупність галузей невиробничої сфери, що створюють загальні умови для раціональної організації основних видів діяльності людини - трудової, у сфері духовної культури та побуту. До галузей соціальної інфраструктури відносять: торгівлю, громадське харчування, побутове обслуговування населення, житлово-комунальне господарство, а також і невиробничі галузі: освіту, охорону здоров'я, фізкультуру та спорт, туристично-екскурсійні організації, соціальне забезпечення, культуру і мистецтво, засоби масової інформації, науку і наукове обслуговування, підготовку кадрів.

Комунальне господарство - публічна діяльність зі створення умов для задоволення колективних потреб членів місцевого співтовариства, організована за рахунок членів цього співтовариства і на основі належних співтовариству власності й коштів.

Комунальне підприємство - підприємство, засноване на власності територіальної громади.

Конкуренція - це боротьба (суперництво) між підприємцями з метою досягнення вигідніших умов виробництва та збуту товарів.

Концепція - система поглядів на те чи інше явище, процес; спосіб розуміння, тлумачення якихось явищ, подій; провідна ідея теорії.

Людський фактор - сукупність соціально-економічних, політичних, психологічних, правових та інших властивостей особистості, трудових колективів підприємств, галузей тощо.

Магдебурзьке право - одна з найбільш відомих систем міського права. Магдебурзьке право склалося у XIII ст. в німецькому місті Магдебург. Юридично закріплювало права і свободи жителів міста, їх право на самоврядування.

Малий бізнес - це діяльність будь-яких малих підприємств та окремих громадян (фізичних осіб) з метою отримання прибутку. Тобто будь-яка діяльність зазначених суб'єктів господарювання, спрямована на реалізацію власного економічного інтересу.

Міста районного значення - населені пункти, на території яких розміщені промислові підприємства, комунальне господарство, житловий фонд, мережа соціально-культурних закладів, підприємств з кількістю населення понад 10 тис. жителів, переважна частина якого зайнята у промисловості чи соціально-культурній сфері.

Міста республіканського, обласного значення - населені пункти з кількістю населення понад 50 тис. жителів, які є економі-

чними і культурними центрами, мають розвинену промисловість, комунальне господарство, значний житловий фонд. До цієї категорії можуть бути віднесені міста з кількістю населення менше 50 тис. жителів, якщо вони мають важливе промислове, соціально-культурне, історичне, оборонне значення, перспективу економічного розвитку, або населені пункти, включені до курортних зон, на території яких розташовані санаторії, лікувальні та оздоровчі заклади, туристичні бази, інші заклади відпочинку.

Місто - великий населений пункт, що виконує промислові, організаційно-господарські, управлінські, культурні, транспортні та інші функції, переважна більшість населення якого зайнята поза сільським господарством.

Місцева державна адміністрація - місцевий орган виконавчої влади, який у межах своїх повноважень здійснює виконавчу владу на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці, а також реалізує повноваження, делеговані їй відповідною радою.

Місцеве самоврядування в Україні - це гарантоване державою право та реальна здатність територіальної громади - жителів села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища, міста - самостійно або під відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України.

Місцеве управління - регіональні, районні, міські та інші рівні управління (всі, що перебувають нижче від державного).

Міський округ - це адміністративно-територіальне утворення, що сформувалося внаслідок об'єднання міста з навколишніми селами, селищами чи іншими містами зі збереженням їх статусу як самостійних адміністративно-територіальних одиниць та органів місцевого самоврядування з метою більш ефективного соціально-економічного та культурного розвитку цих населених пунктів.

Монофункціональне місто - населений пункт, який існує на базі одного або кількох однопрофільних містоутворюючих підприємств. Насамперед це міста, які виникли при гірничодобувних підприємствах, електростанціях, цукрових заводах, міста-курорти та ін.

Населений пункт - поселення, первинна одиниця розселення людей у межах однієї забудованої ділянки (місто, селище, село), що має власну назву.

Населення сільське - населення, яке постійно проживає на момент перепису, враховуючи тимчасово відсутніх, у населених пунктах, підпорядкованих сільським радам. До сільських населених пунктів відносять села, хутори, дачні і стаціонарні поселення, залізничні будки, лісні сторожки.

Нормативи витрат (фінансування) - це показники поточних і капітальних витрат із бюджетів усіх рівнів на забезпечення задоволення потреб на рівні, не нижчому від державних соціальних стандартів і нормативів.

Норми споживання - кількість матеріальних благ і послуг, що забезпечують людині найсприятливіші умови для задоволення фізичних та духовних потреб, усебічного її розвитку. Норму споживання розраховують, виходячи з науково обґрунтованих норм споживання: основних продуктів харчування; найважливіших непродовольчих товарів; товарів тривалого користування; норм задоволення потреб населення в послугах. Ситуацію в аграрних підприємствах ускладнює відсутність цінового паритету на сільськогосподарську і промислову продукцію. Господарства зазнають величезних збитків через хаотичне зростання цін на матеріально-технічні ресурси, будівельні матеріали тощо. Саме через це на підприємствах створюються кризові економічні умови, за яких вони не мають можливості підвищувати зарплату виробникам сільськогосподарської продукції.

Область - це складова частина території України, яка історично сформувалася і характеризується певним організаційним відособленням, цілісністю, економічною та соціальною самодостатністю, місцевими особливостями і традиціями. Область складається з районів та міст обласного значення.

Оренда - засноване на договорі строкове, платне володіння і користування майном, необхідним орендареві для здійснення підприємницької та іншої діяльності.

Підприємець - фізична особа, яка є громадянином України, іноземним громадянином, особою без громадянства, яка здійснює підприємницьку діяльність.

Підприємництво - це самостійна ініціатива, систематична, на власний ризик, діяльність із виробництва продукції, виконання робіт, надання послуг і торгівлі з метою одержання прибутку.

Платні послуги - особливий вид споживчої вартості, вони призначені для задоволення особистих потреб населення в нематеріальних благах. Особливість їх у тому, що ці послуги нада-

ються установами й організаціями не у вигляді речей, а як різновид діяльності. Вони включають надання тих послуг, які не є основною діяльністю: побутових, пасажирського транспорту, житлово-комунальних, охорони здоров'я.

Побутове обслуговування населення - служба побуту, частина сфери обслуговування, надання невиробничих та виробничих послуг (ремонт жигла, прання, хімчистка речей, ремонт одягу, взуття, автотехобслуговування, прокат речей, послуги бань та ін.).

Потенційний попит - попит, який визначається купівельною спроможністю, числом потенційних споживачів і рівнем їхніх потреб.

Потреби - види продукції, товарів, послуг, речей, які необхідні людям, для споживання і використання. До потреб відносять не тільки те, що дає користь, украй необхідне для життя, а й реальний попит на предмети, які можуть бути шкідливими для здоров'я, але споживаються людьми за звичкою для задоволення тощо. Потреби поділяються на біологічні й соціальні. Крім того, розрізняють насичувані потреби - ті, які мають певну межу, і ненасичувані - потреби, намагання задовольнити які не має чітко визначеної межі (наприклад, потреба в знаннях).

Приватне підприємство - діє як самостійний господарючий статутний суб'єкт. Виробнича і комерційна діяльність відбувається на базі власного або орендованого майна і землі з метою отримання прибутку.

Привілей - виключне право, особлива перевага, пільга, що надається кому-небудь на відміну від інших.

Прожитковий мінімум - вартість мінімального набору товарів (продовольчих і непродовольчих) та послуг в умовах даного рівня соціально-економічного розвитку країни. Він забезпечує мінімальний рівень задоволення потреб населення в товарах і послугах (фізіологічний прожитковий мінімум). Соціальний прожитковий мінімум включає мінімальний духовний та соціальний захист людини. Для цього використовується метод "споживчого кошика".

Пропозиція - це намагання, бажання виробника (продавця) запропонувати на продаж свої товари. Пропозиція характеризується обсягом, величиною, під чим розуміють кількість товарів і послуг, які виробник хоче і може, здатний продати за даною ціною у певний проміжок часу. Отже, величина попиту залежить від ціни, але на попит впливає й низка інших, так званих нецінових, факторів.

Реорганізація - це припинення діяльності підприємства та виникнення на його основі однієї або кількох юридичних осіб, які стають правонаступниками майна, майнових прав та зобов'язань реорганізованого підприємства. Реорганізація здійснюється шляхом: злиття, приєднання, поділу, виділення та перетворення.

Реструктуризація - це організаційно-економічні, правові й технічні заходи, спрямовані на зміну структури підприємства, його управління, форми власності, здатні привести підприємство до фінансового оздоровлення, збільшення обсягів конкурентоспроможної продукції (послуг). Існує два способи реструктуризації: реорганізація та ліквідація підприємства.

Розселення населення - специфічна соціально-економічна категорія, яка відображає окремий вид відносин, що виникають між людьми для їх координації та орієнтації у просторі суспільної життєдіяльності.

Самооподаткування - форма залучення на добровільній основі за рішенням зборів громадян за місцем проживання коштів населення відповідної території для фінансування разових цільових заходів соціально-побутового характеру.

Селища - це міські населені пункти, розташовані при промислових підприємствах, будовах, залізничних вузлах, гідротехнічних спорудах, підприємствах з виробництва і переробки сільськогосподарської продукції, та інші населені пункти, які мають комунальну і соціальну інфраструктуру, переважна частина населення яких зайнята у промисловому виробництві чи соціально-культурній сфері.

Село - тип поселення, жителі якого зайняті переважно в сільському господарстві. Крім того, до сільських населених пунктів за статистичним обліком належать станційні селища, шляхові дільниці, селища лісгоспів, зимівлі, інші дрібні селища, не зв'язані з сільським господарством.

Сервісний кооператив - форма об'єднання юридичних, фізичних осіб, створена на підставі вільного волевиявлення шляхом утворення нової юридичної особи на засадах членства, участі членів у його діяльності з метою ведення господарської діяльності та обслуговування населення.

Сільська місцевість - територія, що перебуває під юрисдикцією сільських рад народних депутатів.

Сільський, селищний округ - це адміністративно-територіальне утворення, яке склалося з кількох сусідніх сіл, селищ і

діє під юрисдикцією єдиної територіальної громади та відповідних органів місцевого самоврядування.

Сімейне підприємство - підприємство, засноване на власності та праці громадян України - членів однієї сім'ї, які проживають разом.

Соціальна інфраструктура міста - це підрозділ міського господарства, інтегрованою ланкою якого є комплекс об'єктів, що діє на території міста і об'єднує матеріальні та організаційні елементи обслуговування його населення.

Соціальна інфраструктура села - сукупність організацій і підприємств, які забезпечують сприятливі умови життєдіяльності людей, на виробництві та в побуті. Галузі соціальної інфраструктури не виробляють продукцію, але вони створюють умови для її виробництва. Соціальна інфраструктура має множинність інтегрованих галузей і підгалузей. До її складу входять: установи освіти, охорони здоров'я та праці, спортивні організації, захисту навколишнього середовища, житлово-комунальне господарство, побутового обслуговування, роздрібна торгівля, громадське харчування, громадський транспорт, зв'язок, інформаційна служба і техніка безпеки, дитячі установи тощо. Підрозділи соціальної інфраструктури беруть активну участь у відтворенні робочої сили, забезпечують нормальні умови життя і трудової діяльності як самих працівників, так і членів їх сімей.

Соціальна сфера - це сфера, яка забезпечує життєдіяльність людини, охоплює широке коло проблем; це сама людина та її відтворення, життєвий рівень та сільське розселення.

Соціальний захист населення - система заходів, які захищають будь-якого громадянина чи жителя країни від економічної та соціальної деградації внаслідок безробіття, втрати чи різкого зменшення доходу, хвороби, народження дитини, виробничої травми або професійної хвороби, інвалідності, старості, втрати годувальника. Крім того, до заходів соціального захисту відносять надання медичних послуг та допомогу сім'ям з малими дітьми, багатодітним сім'ям.

Соціальні гарантії - законодавчо закріплені конкретні норми, які стосуються вирішення питань соціального забезпечення населення. Соціальні гарантії визначаються: 1) у грошовій формі (мінімальна заробітна плата, мінімальна пенсія, стипендії та матеріальні допомоги); 2) у формі безоплатних послуг - пільги (компенсації - життєво необхідні пільги для окремих категорій населення; привілеї - "переваги" та "винятки із зага-

льних правил” соціального забезпечення громадян; 3) у формі дотацій, що спрямовуються на зниження цін і тарифів на товари та послуги масового попиту.

Соціальні нормативи - науково обґрунтовані нормативні показники оптимальної забезпеченості населення соціальними благами, об'єктами соціальної сфери. Вони визначають, скільки тих чи інших благ, об'єктів соціальної сфери має припадати на душу населення чи на певний його контингент.

Соціальні норми і нормативи - показники необхідного споживання продуктів харчування, непродовольчих товарів і послуг та забезпечення освітніми, медичними, житлово-комунальними, соціально-культурними послугами.

Соціальні пільги - ця категорія за своєю суттю характеризує надзвичайно складні й соціально конфліктні економічні відносини в системі, що є складовою регулювання життєвого рівня населення. Важливою економічною особливістю пільг є те, що вони надаються не у грошовій формі, а як безплатні послуги, що споживаються певними категоріями населення. Залежно від категорій отримувачів та видів пільг їх поділяють на дві основні форми: *компенсації* (або життєво необхідні та соціально виправдані пільги); *привілеї* (тобто такі пільги, які не є економічно необхідними та соціально справедливими).

Соціальні процеси - це такі процеси, в основі яких лежать соціальні відносини в суспільстві, тобто відносини, що складаються між людьми у процесі життєдіяльності. Наслідком соціальних процесів завжди є зміна соціальної структури населення.

Споживання - використання, вживання, застосування продукції, речей, благ, товарів, послуг з метою задоволення потреб. Розрізняють виробниче споживання - витрата, використання ресурсів у процесі виробництва; невиробниче - кінцеве споживання благ людьми, населенням для задоволення життєвих потреб. Споживання є кінцевою стадією відтворювального циклу.

Споживач - це особа чи організація, які використовують продукт будь-якого виробництва, будь-якої діяльності, включаючи і свій власний продукт.

Стратегія - загальний, усебічний план досягнення цілей підприємства. Це базовий підхід до ведення бізнесу, який полягає в специфіці розуміння ринкових механізмів, конкуренції, можливостей підприємства, тенденцій в економіці та конкурентних умовах.

Статут територіальної громади - акт нормативного характеру, що ухвалюється представницьким органом місцевого са-

моврядування і регулює особливості здійснення місцевого самоврядування на території відповідної громади. Статут не повинен суперечити Закону про місцеве самоврядування і підлягає державній реєстрації в органах Міністерства юстиції України.

Суб'єкт права власності - особа, яка має врегульоване законом право володіти, користуватися і розпоряджатися майном (об'єкт права власності). Тобто суб'єкт права приватної власності, суб'єкт права державної власності, суб'єкт права комунальної власності.

Територіальна громада - жителі, об'єднані постійним проживанням у межах села, селища, міста, що є самостійними адміністративно-територіальними одиницями, або добровільне об'єднання жителів кількох сіл, що мають єдиний адміністративний центр.

Товариство з обмеженою відповідальністю - суб'єкт підприємницької діяльності, створений на засадах угоди юридичними особами і/або громадянами шляхом об'єднання їх майна та підприємницької діяльності з метою одержання прибутку, що має статутний фонд, розділений на частки у розмірах, визначених установчими документами.

Установчі збори - один з етапів створення окремих видів господарських товариств, на яких приймається рішення про створення товариства, обираються органи товариства, затверджуються статут, грошова оцінка майнових і немайнових вкладів та вирішуються питання, пов'язані зі створенням підприємства.

Функціональне призначення соціальної інфраструктури - надання населенню матеріальних та нематеріальних послуг щодо задоволення різноманітних його потреб, створення якісних умов проживання.

Юридичні особи - суб'єкти, які мають відокремлене майно, можуть від свого імені набувати майнових та особистих немайнових прав і мати обов'язки, бути позивачем та відповідачем у суді, арбітражному або третейському судах.

Якість життя - система духовних, матеріальних, демографічних, культурних та економічних компонентів життя. Складовими їх є якість освіти, рівень здоров'я і харчування, матеріального добробуту населення тощо.

Список рекомендованої літератури

Нормативні акти

Закони України

1. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 черв. 1996 р. // Відом. Верховної Ради України. - 1996. - № 30. - Ст 141. - С. 381-417.
2. Закон України про пріоритетність соціального розвитку села і агропромислового комплексу в народному господарстві // Відом. Верховної Ради. - 1990. - № 45. - С. 828-835.
3. Закон України про бюджетну систему України // Відом. Верховної Ради. - 1991. - № 1. - Ст. 1.
4. Закон України про власність // Відом. Верховної Ради. - 1991. - № 20. - С. 523-537.
5. Закон України про Всеукраїнський та місцеві референдуми // Відом. Верховної Ради. - 1991. - № 33. - Ст. 443.
6. Закон України про господарські товариства // Відом. Верховної Ради України. - 1992. - № 2. - С. 3-23.
7. Закон України про селянське (фермерське) господарство // Відом. Верховної Ради України. - 1992. - № 14. - С. 387-400.
8. Закон України про плату за землю // Відом. Верховної Ради України. - 1992. - № 38. - Ст. 560.
9. Закон України про підприємництво // Відом. Верховної Ради України. - 1993. - № 2. - С. 3-21.
10. Закон України про підприємства в Українській РСР // Держ. інформ. бюл. про приватиз. - 1993. - № 4/5. - С. 22.
11. Закон України про приватизацію державного майна // Офіц. вісн. України. - 1997. - № 11. - С. 40-43.
12. Закон України про систему оподаткування // Голос України. - 1997. - 25 берез.
13. Закон України про місцеве самоврядування в Україні // Відом. Верховної Ради України. - 1997. - № 24. - С. 379-429.
14. Закон України про благодійність та благодійні організації // Відом. Верховної Ради України. - 1997. - № 46. - С. 879-888.

15. Закон України про передачу об'єктів права державної та комунальної власності // Офіц. вісн. України. - 1998. - № 13. - Ст. 479.

16. Закон України про вибори депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів // Відом. Верховної Ради України. - 1998. - № 3-4. - Ст. 15.

17. Закон України про місцеві державні адміністрації // Відом. Верховної Ради України. - 1999. - № 20-21. - Ст. 190.

18. Закон України про столицю України // Офіц. вісн. України. - 1999. - № 4. - Ст. 125.

19. Закон України про державне прогнозування та розроблення програми економічного і соціального розвитку України // Орієнтир. - 2000. - № 14. - С. 8-12.

20. Закон України про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії // Агрокомпас. - 2000. - № 12. - С. 11-15.

21. Закон України про державний бюджет України на 2001 рік // Уряд. кур'єр. - 2000. - 28 груд. - С. 5-9.

22. Закон України про службу в органах місцевого самоврядування // Офіц. вісн. України. - 2001. - № 26. - Ст. 1151.

Укази Президента України

1. Про фіксований сільськогосподарський податок: Указ Президента України // Офіц. вісн. України. - 1998. - № 25. - С. 4.

2. Про розмежування земель державної та комунальної власності: Указ Президента України // Орієнтир. - 1999. - 8 лип. - № 125-126. - С. 15-16.

3. Про деякі заходи щодо поліпшення умов господарювання недержавних сільськогосподарських підприємств: Указ Президента України // Уряд. кур'єр. - 2000. - 28 берез. - № 56. - С. 10.

4. Про основні напрями соціальної політики на період до 2004 року: Указ Президента України // Орієнтир. - 2000. - № 97. - С. 1-8.

5. Про основні засади розвитку соціальної сфери села: Указ Президента України // Президентський вісн. - 2001. - № 1. - С. 16-23.

6. Про державну підтримку розвитку місцевого самоврядування в Україні: Указ Президента України // Офіц. вісн. України. - 2001. - № 36. - Ст. 1658.

Постанови Кабінету Міністрів України

1. Про затвердження Положення про порядок передачі у комунальну власність загальнодержавного житлового фонду, що перебував у повному господарському віданні або в оперативному управлінні підприємств, установ та організацій: Постанова Кабінету Міністрів України від 6 листоп. 1995 р. № 891 // Зібр. постанов уряду України. - 1996. - № 3. - С. 131-138.

2. Про затвердження Методики оцінки вартості майна під час приватизації: Постанова Кабінету Міністрів України від 15 серп. 1996 р. № 961 // Зібр. постанов уряду України. - 1996. - № 4. - С.183-212.

3. Про внесення змін і доповнень до Положення про державну реєстрацію суб'єктів підприємницької діяльності: Постанова Кабінету Міністрів України від 25 січ. 1996 р. № 125 // Зібр. постанов уряду України. - 1996. - № 6. - С. 85-100.

4. Про поетапну передачу до комунальної власності об'єктів соціальної інфраструктури, які належать суб'єктам підприємницької діяльності: Постанова Кабінету Міністрів України від 19 лют. 1996 р. № 222 // Зібр. постанов уряду України. - 1996. - № 7. - С. 92-94.

5. Про поетапну передачу у комунальну власність об'єктів соціальної сфери, житлового фонду сільськогосподарських, переробних та обслуговуючих підприємств, установ і організацій агропромислового комплексу, заснованих на колективній та інших формах недержавної власності: Постанова Кабінету Міністрів України від 5 верес. 1996 р. № 1060 // Держ. інформ. бюл. про приватиз. -1996. - № 12. - С. 52.

6. Про поетапну передачу до комунальної власності об'єктів соціальної інфраструктури: Постанова Кабінету Міністрів України від 2 груд. 1996 р. № 1443 // Держ. інформ. бюл. про приватиз. - 1996. - № 2. - С. 46.

7. Про порядок державної реєстрації суб'єктів підприємницької діяльності: Постанова Кабінету Міністрів України від 25 трав. 1998 р. № 740 // Газ. Спілки адвокатів України. - 1998. - № 24 (154). - С. 9-13.

8. Про затвердження Методики оцінки вартості майна під час приватизації: Постанова Кабінету Міністрів України від 22 лип. 1998 р. № 1114 // Уряд. кур'єр. -1998. - № 149-150.

9. Про передачу об'єктів права державної та комунальної власності: Постанова Кабінету Міністрів України від 21 верес. 1998 р. № 1482 // Орієнтир. - 1998. - № 188-189 - С. 5.

10. Про затвердження Правил надання довгострокових кредитів індивідуальним забудовникам житла на селі: Постанова Кабінету Міністрів України від 5 жовт. 1998 р. № 1597 // Офіц. вісн. України. - 1998. - № 40. - С. 36-40.

11. Про передачу об'єктів права державної та комунальної власності: Постанова Кабінету Міністрів України від 21 верес. 1998 р. № 1482 // Офіц. вісн. України. - 1998. - № 38. - С. 34-46.

12. Про порядок використання коштів державного бюджету, залучених під час передачі об'єктів соціальної інфраструктури з державної у комунальну власність: Постанова Кабінету Міністрів України від 6 січ. 2000 р. № 7 // Орієнтир. - 2000. - № 9. - С. 9-10.

13. Про затвердження методики оцінки вартості майна під час приватизації: Постанова Кабінету Міністрів України від 12 жовт. 2000 р. № 1554. // Агрокомпас. - 2000. - № 12. - С. 20-28.

14. Програма діяльності Кабінету Міністрів України "Реформи заради добробуту" // Уряд. кур'єр. - 2000. - № 47. - С. 3-6.

Наукова література

1. *Ансофор П.* Стратегическое управление. - М.: Экономика, 1989. - 519 с.

2. *Антоненко Л.* Комплексное развитие села // Вопросы экономики. - 1991. - № 6. - С. 99-106.

3. *Арбузова Т.И., Гриц Н.Я., Бобков В.Н.* О структуре расходов в бюджете прожиточного минимума // Экономика и общество. - 1994. - № 5-6. - С. 134-137.

4. *Белкина Т.Д.* Социальная сфера села: пути преобразования // Вест. сельскохозяйств. науки. - 1990. - № 11. - С. 19-23.

5. *Бестужев-Лада И.В.* Нормативное социальное прогнозирование: возможные пути реализации целей общества. - М.: Наука, 1987. - 214 с.

6. *Бітер О.* Рівень життя сільського населення. - Л.: Піраміда, 1996. - 184 с.

7. *Важенин С.Г.* Социальная инфраструктура народнохозяйственного комплекса: политэкономический аспект регионального развития. - М.: Наука, 1984. - 172 с.

8. *Васильєва Е.Н.* Развитие инфраструктуры сельских районов // США: экономика, политика, идеология. - 1994. - № 5. - С. 116-127.

9. *Вдовиченко М.Х., Якуба К.І., Орлатий М.К. та ін.* Соціальне відродження і розвиток села в умовах становлення ринкової економіки. - К.: Урожай, 1993. - 211 с.

10. *Витренко Н.М.* Социальная инфраструктура Украины: оценка уровня и перспектив развития. - К.: Наукова думка, 1993. - 144 с.

11. *Гурєєв В.* Удосконалювати правові засади управління регіональною економікою // Регіональна економіка. - 1996. - № 1-2. - С. 27-32.

12. *Руссо Дені, Возей Жорж.* Благоустрій міста. - К.: Основи, 1995. - 107 с.

13. Державне регулювання соціально-економічного розвитку села // 36. наук. праць. - К.: ДП Ін-ту економіки НАН України, 1995. - 110 с.

14. *Доценко А.І.* Регіональне розселення: проблеми та перспективи. - К.: Наукова думка, 1994. - 256 с.

15. *Зайцева Л.М.* Програмні підходи до управління економічним та соціальним розвитком України та областей // Регіональна економіка. - 1997. - № 3. - С. 67-75.

16. Звіт про світовий розвиток: Важке завдання розвитку. - К.: Абрис, 1994. - 270 с.

17. *Коломийчук В.С.* Соціально-економічний розвиток адміністративного регіону: теорія, методологія, практика. - Тернопіль: ТОВ "Терно-Граф", 1998. - 318 с.

18. Концепція державної регіональної політики // Офіц. вісн. України. - 2001. - № 22. - Ст. 983.

19. *Корнієнко М.* Статут територіальної громади: яким він може бути? // Розвиток місцевої демократії: забезпечення прав громади на здійснення місцевого самоврядування: Матеріали конф. - К., 1998. - 81 с.

20. *Крисанов Д.Ф.* Аграрна сфера: пріоритети та механізми реалізації. - К.: Ін-т економіки НАН України, 1998. - 235 с.

21. *Кубко Е.Б.* Программно-целевая организация государственного управления (сущность, правовая основа, хозяйственная практика). - К.: Наук. думка, 1988. - 232 с.

22. *Куліченко І.І., Сурмін Ю.П., Наврузов Ю.В.* Концептуальні засади розробки статуту територіальної громади міста

Дніпропетровська // Управління сучасним містом. - К.: ТОВ "Днепророст", 2000. - С. 42-55.

23. *Косенко В.М., Гудзинський С.О.* Відродження хуторських і малих поселень // Економіка АПК. - № 7. - 1995. - С. 79-82.

24. *Кулик А.В.* Моделювання якості регіональних систем розселення // Регіональна економіка. - 1999. - № 3. - С. 81-89.

25. *Курдюкова Н., Господинов Э., Гулинский Я. и др.* Планирование экономического и социального развития регионов. - О.: Либідь, 1990. - 352 с.

26. *Лупенко Ю.А.* Акціонерні товариства в АПК. - К.: ІАЕ, 1997. - 185 с.

27. *Лопатинський В., Кравченко В., Линник Н.* Статут територіальної громади: проблеми, розробки, прийняття та впровадження в практику місцевого самоврядування // Розвиток місцевої демократії: забезпечення прав громади на здійснення місцевого самоврядування: Матеріали конференції. - К., 1998. - 81 с.

28. *Мандибура В.О.* Рівень життя населення України та проблеми реформування механізмів його регулювання. - К.: Парлам. вид-во, 1998. - 256 с.

29. *Малес В.М.* Держава і регіони (до формування регіональної політики в Україні) // Розбудова держави. - 1994. - № 9. - С. 12-17.

30. *Малік М.Й.* Мотивація виробничої діяльності в аграрній сфері економіки. - К.: Ін-т аграр. економіки, 1996. - 177 с.

31. *Малік М.Й., Лупенко Ю.Д., Романова Л.В. та ін.* Підприємство в аграрній сфері економіки. - К.: ІАЕ, 1997. - 420 с.

32. *Месель-Веселяк В.Я., Саблук П.Т., Малік М.Ф. та ін.* Розвиток форм господарювання на селі. - К.: Урожай, 1993. - 375 с.

33. Методические рекомендации по разработке социально-экономических нормативов и их применению при составлении социальных разделов комплексных планов районов, городов и областей. - К.: СОПС АН УССР, 1990. - 162 с.

34. *Наврузов Ю.В.* Системне визначення категорії "Громада" // Грані. - 2000. - № 1(9).

35. *Невелєв О.М.* Місто Київ: політика перспективного розвитку / НДІ соціально-економічних проблем міста. - К., 1999. - 293 с.

36. *Никитенко М.Н., Сивограков О.В., Гаврилов А.Б. и др.* Управление социальным развитием района. - Минск.: Наука и техника, 1990. - 190 с.

37. *Новиков В.Н.* Совершенствование экономического механизма в непродовольственной сфере (Вопросы теории и практики). - К.: Наук. думка, 1986. - 197 с.

38. *Новиков В.* Організація і розвиток соціальної сфери (зарубіжний і вітчизняний досвід). - К.: Ін-т економіки НАН України, 2000. - 246 с.

39. *Нижник Н.* Україна - державне управління, шляхи реформування. - К.: 1997. - С.71.

40. *Орлатий М.* Соціальна сфера села. - К.: ІАЕ УААН. - 200 с.

41. *Пила В., Абрамов В.* Программно-целевой метод управления социально-экономическим развитием регионов // Экономика Украины. - 1998. - № 9. - С. 32-39.

42. Проблеми реформування соціальної сфери інфраструктури села. - К.: Діловий контакт, 1998. - 140 с.

43. Посібник по реформуванню соціальної інфраструктури і трудових відносин. - К.: ДОП ІАЕ, 1997. - 28 с.

44. *Поплавська Ж.В.* Актуальні проблеми розвитку соціальної інфраструктури села // Вісн. аграр. науки. - 1991. - № 12. - С. 14-18.

45. *Прокопа І.В.* Формування бюджетного механізму функціонування соціальної сфери села // Економіка АПК. - 1994. - № 2-3. - С.41-46.

46. *Прокопа І.В.* Соціальна інфраструктура села: формування нового механізму розвитку. - К.: Ін-т економіки НАН України, 1996. - 172 с.

47. *Прокопищак К.В.* Проблеми розвитку соціальної інфраструктури та відродження сіл Карпатського регіону. - Л., 1997. - 175 с.

48. Реорганізація об'єктів соціальної сфери села (методичні заходи). - К.: ІАЕ УААН, 1998. - 35 с.

49. Реформування соціальної сфери села: організаційно-методичні засади / За ред. П.Т. Саблука. - К.: ІАЕ УААН, 2000. - 475 с.

50. Регіональна економіка: Навч. посіб. / За ред. І. Михасюка. - Л.: Українські технології, 1998. - 234 с.

51. Регіональна політика в країнах Європи: уроки для України: Навч. посіб. / За ред. С. Максименка. - К.: Лотос, 2000. - 171 с.

52. Регіональне управління: Навч. посіб. / Л.М. Зайцева, С.М. Сєрьогін, Н.Й. Коніщева та ін. - Д.: ДФ УАДУ, 2000. - 240 с.

53. Розміщення продуктивних сил / За ред В.В.Ковалевського, О.Л.Михалюк. - К.: Т-во "Знання", КОО, 1998. - 546 с.

54. *Салій І.* Українські міста: питання власності і муніципального управління / Навч. посіб. - К.: ТОВ УВПК "Екс об", 2001. - 416 с.

55. *Симоненко В.* Регионы Украины: проблемы развития. - К.: Наук. думка, 1997. - 263 с.

56. *Степаненко А.В.* Социально-экономическое развитие городов: проблемы комплексности и сбалансированности. - К.: Наук. думка, 1988. - 207 с.

57. *Топчієв О.Г.* Теоретичні основи регіональної економіки. - К.: Вид-во УАДУ, 1997. - 138 с.

58. Управление непроеизводственной сферой. - М.: Знание, 1988. - 62 с.

59. Управление социальным развитием региона / М. Никитенко, О. Сивограков, А. Гаврилов и др. - Минск: Навука і тэхніка, 1990. - 190 с.

60. *Чумаченко М.* Очерки по экономике региона. - К.: Наук. думка, 1995. - 338 с.

61. *Шепотько Л., Прокопа І., Максимюк О. та ін.* Село: сучасна політика і стратегія розвитку. - К.: Ін-т економіки НАН України, 1997. - 329 с.

62. *Шнипер Р.* Регион: экономические методы управления. - Новосибирск: Наука, 1991. - 320 с.

63. Економіка міст: Україна і світовий досвід: Навч. посіб. / В.М. Вакуленко, Ю.Ф. Дехтяренко, О.І. Драпиковський та ін. - К.: Основи, 1997. - 243 с.

64. *Юрчишин В.В., Онищенко О.М., Саблук П.Т.* Власність у сільському господарстві. - К.: Урожай, 1993. - 349 с.

Статистико-аналітична інформація

до тематичного модуля

“Розвиток соціальної інфраструктури населених пунктів”

1.Адміністративно-територіальний розподіл поселень України (на початок року)

Роки	Міста, од.	Селища міського типу, од.	Райони, од.	Сільські ради, од.	Сільські населені пункти, од.	Кількість жителів у розрахунку на одну сільську раду, осіб	Середня людність сільського поселення, осіб
1970	387	861	476	8598	31280	2328	685
1979	412	899	477	8503	29806	2258	646
1989	436	927	479	8878	28768	1926	595
1990	436	925	481	9211	28819	1846	590
1991	437	923	485	9531	28815	1673	584
1992	441	915	486	9796	28828	1715	581
1993	445	911	486	9796	28858	1715	581
1994	445	909	489	9982	28863	1673	579
1995	446	907	489	10097	28864	1644	575
1996	447	904	490	10196	28838	1618	572
1997	448	896	490	10210	28834	1606	568
1998	448	897	490	10222	28794	1585	564
1999	448	894	490	10222	26739	1575	559
2000	451	893	490	10263	28651	1536	548

2. Кількість сільських населених пунктів за чисельністю жителів, за роками, тис. одиниць

Групи сіл за кількістю жителів, осіб	1989 р.		1995 р.		2000 р.	
	у групі	в %	у групі	в %	у групі	в %
49 і менше	2,8	9,8	3,2	11,2	3,7	12,9
50-99	2,7	9,5	2,8	9,7	2,8	9,8
100-199	4,2	14,7	4,2	14,7	4,1	14,4
200-499	7,6	26,7	7,3	25,5	7,4	25,8
500-999	6,2	21,7	6,2	21,7	6,0	21,1
1000 і більше	5,0	17,5	4,9	17,2	4,6	16,0
Всього:	28,5	100,0	28,6	100,0	28,6	100,0

3. Регіональний розподіл поселень та їх земельні ресурси, за роками

Регіони	Кількість поселень, од.					
	Міста		Селища міського типу		Сільські населені пункти	
	1970	2000	1970	2000	1970	2000
Автономна Республіка Крим	14	16	36	56	1172	957
Області:						
Вінницька	9	17	27	30	1517	1467
Волинська	10	11	21	22	1077	1053
Дніпропетровська	19	20	56	53	1603	1441
Донецька	49	51	139	134	1252	1122
Житомирська	8	9	39	46	1697	1631
Закарпатська	9	10	14	20	580	579
Запорізька	13	14	19	23	1065	921
Івано-Франківська	13	15	26	24	766	765
Київська	17	25	31	30	1246	1221
Кіровоградська	11	12	24	26	1264	1024
Луганська	34	37	104	109	899	792
Львівська	37	43	38	34	1884	1857
Миколаївська	7	9	19	17	1055	908
Одеська	13	19	27	33	1226	1139
Полтавська	12	15	21	21	2165	1854
Рівненська	9	10	16	17	1011	1004
Сумська	15	15	20	20	1723	1500
Тернопільська	14	16	15	19	964	1017
Харківська	15	17	62	61	2091	1694
Херсонська	8	9	27	30	790	660
Хмельницька	11	13	22	24	1452	1417
Черкаська	15	16	19	15	813	826
Чернівецька	10	11	8	8	398	398
Чернігівська	15	15	31	30	1571	1502
Україна	387	448	861	894	31280	28775

Продовження табл. 3

Регіони	Загальна територія, тис. га		Землі потенційно придатні для забудови відповідно до містобудівної документації, тис. га
	Міських поселень	Сільських поселень	
	2000 р		
Автономна Республіка Крим	140,76	125,54	22,08
Області:			
Вінницька	46,51	327,5	6,98
Волинська	27,6	225,8	198,60
Дніпропетровська	154,4	202,1	43,98
Донецька	238,03	122,71	4,67
Житомирська	56,93	507,63	0,32
Закарпатська	11,36	91,61	0,21
Запорізька	110,44	147,20	80,0
Івано-Франківська	61,69	456,23	4,36
Київська	62,2	294,8	-
Кіровоградська	48,15	2410,65	38,94
Луганська	189,00	196,60	24,30
Львівська	60,88	352,90	-
Миколаївська	49,10	94,60	29,39
Одеська	127,60	2,50	12,20
Полтавська	69,40	349,78	4,19
Рівненська	25,98	162,10	52,00
Сумська	85,4	160,8	3,68
Тернопільська	31,20	288,10	0,27
Харківська	83,80	148,90	20,00
Херсонська	91,9	41,6	15,1
Хмельницька	47,44	244,945	26,69
Черкаська	49,90	230,00	5,41
Чернівецька	32,40	147,80	3,50
Чернігівська	55,03	241,91	2,70
Україна	1976,34	7274,3	587,98

Регіони	Кількість поселень, які мають затверджені генеральні плани забудови у 2000 р.			
	Міські поселення		Сільські поселення	
	Всього, од.	У % до загальної кількості	Всього, од.	У % до загальної кількості
Автономна Республіка Крим	35	48,6	648	67,7
Області:				
Вінницька	41	87,2	40	2,7
Волинська	33	100,0	933	88,6
Дніпропетровська	59	80,8	824	57,2
Донецька	181	97,8	626	55,8
Житомирська	33	60,0	1013	62,1
Закарпатська	38	95,0	475	82,0
Запорізька	34	91,9	252	27,4
Івано-Франківська	39	100,0	556	72,7
Київська	23	41,8	983	80,5
Кіровоградська	33	86,8	713	69,6
Луганська	96	65,8	478	60,4
Львівська	41	53,2	600	32,3
Миколаївська	25	96,1	672	74,0
Одеська	47	90,4	905	79,5
Полтавська	27	75,0	1014	54,7
Рівненська	26	96,3	765	76,2
Сумська	17	48,6	420	28,0
Тернопільська	35	100,0	762	74,9
Харківська	78	100,0	960	55,7
Херсонська	43	100,0	-	-
Хмельницька	29	78,4	833	58,8
Черкаська	23	74,2	750	90,8
Чернівецька	45	100,0	398	54,9
Чернігівська	19	100,0	824	100,0
Україна	1100	81,9	21844	75,9

**4. Розвиток соціальної інфраструктури
за роками, тис. одиниць**

Об'єкти	1990			2000		
	Всього	У тому числі:		Всього	У тому числі:	
		в міських поселеннях	в сільській місцевості		в міських поселеннях	в сільській місцевості
Житло млн м ²	922,1	574,3	347,8	1015,0	643,2	371,8
Дошкільні заклади	24,5	11,9	12,6	16,3	7,4	8,9
Школи	21,8	6,7	15,1	22,2	7,3	14,9
ПТУ	1,2	0,9	0,3	1,0	0,7	0,3
Вузи I-II категорії, од.	731	630	101	664	552	112
Вузи III-IV категорії, од.	149	131	18	315	295	20
Бібліотеки	25,6	6,9	18,7	20,7	5,0	15,7
Кіноустанови	27,2	5,0	22,2	7,8	1,0	5,9
Клубні заклади	25,1	4,4	20,7	20,4	2,7	17,7
Лікарні	3,9	2,4	1,5	3,3	2,4	0,9
Амбулаторії	7,0	5,4	1,6	7,4	5,0	2,4
Будинки побутової обслуговування			1520			109
Підприємства побутової обслуговування			22,5			5,7
Магазини	120,6	60,1	60,5	77,9	48,1	29,8
Заклади громадського харчування	62,7	44,4	18,3	33,1	22,9	10,2
Основні домашні телефони	4734	4161	573	7351	6331	1020
Кількість поселень, які мають:						
- водопровід	5828	434	4578	7895	448	6651
- каналізацію	1794	397	913	1785	426	841
- природний газ	3043	306	2428	9464	387	8584

5. Благоустрій населених пунктів, за роками

Об'єкти	1990	1995	2000
Кількість населених пунктів, які мають:			
● водопровід			
- міст	434	444	448
- селищ міського типу	816	827	796
- сільських населених пунктів	4578	5760	6651
● каналізацію			
- міст	397	421	426
- селищ міського типу	484	530	518
- сільських населених пунктів	913	865	841
● постачання природним та зрідженим газом			
- міст	431	439	444
- селищ міського типу	902	894	868
- сільських населених пунктів	26532	27174	26802
● у тому числі природним газом			
- міст	306	355	387
- селищ міського типу	309	360	493
- сільських населених пунктів	2428	5424	8584
У відсотках до загальної кількості:			
● водопровід			
- міст	99,5	99,6	99,3
- селищ міського типу	88,2	91,2	89,1
- сільських населених пунктів	15,9	20,0	23,2
● каналізацію			
- міст	91,1	94,4	94,5
- селищ міського типу	52,3	58,4	58,0
- сільських населених пунктів	3,2	3,0	2,9
● постачання природним та зрідженим газом			
- міст	98,9	98,4	98,5
- селищ міського типу	97,5	98,6	97,2
- сільських населених пунктів	92,0	94,2	93,6
● у тому числі природним газом			
- міст	70,2	79,6	85,8
- селищ міського типу	33,4	39,7	55,2
- сільських населених пунктів	8,4	18,8	30,0

**6. Інвестиції в основний капітал (капітальні вкладення)
у соціальну сферу, 2000 рік, у фактичних цінах, тис. грн**

Регіони	Житлові будинки			Водопроводи		
	За рахунок усіх джерел фінансування	У тому числі:		За рахунок усіх джерел фінансування	У тому числі:	
		коштів Державного бюджету	в сільській місцевості		коштів Державного бюджету	в сільській місцевості
Автономна Республіка Крим	108204	4779	26498	5822	3991	2966
Області:						
Вінницька	60605	3524	34025	679	391	187
Волинська	62426	2845	19864	554	0	121
Дніпропетровська	240517	3403	28664	4094	300	150
Донецька	146454	1584	15518	7964	217	128
Житомирська	35919	3283	9879	240	213	1
Закарпатська	78878	247	46486	2899	962	0
Запорізька	56949	0	9036	3472	1230	35
Івано-Франківська	90445	309	18192	1116	553	0
Київська	150080	11018	513	220	110	101
Кіровоградська	27930	1069	8020	239	68	114
Луганська	68062	450	13979	13359	2643	278
Львівська	147755	9947	38212	1437	1263	215
Миколаївська	47305	3299	3143	2980	2360	2242
Одеська	139840	4546	13822	4251	68	1557
Полтавська	97054	1254	16378	2429	19	135
Рівненська	36189	1761	13209	2082	0	65
Сумська	54697	475	14549	558	0	255
Тернопільська	56173	282	7239	592	0	372
Харківська	177421	10043	20780	4392	433	608
Херсонська	39940	169	10573	1531	100	838
Хмельницька	90231	2162	20514	2085	300	210
Черкаська	50362	600	10480	915	225	412
Чернівецька	22972	29	6096	48	0	0
Чернігівська	41665	1633	4379	1110	398	268
м. Київ	1232458	9965	0	6045	0	0
м. Севастополь	42982	632	1003	1083	866	1083
Україна	3403513	79308	460551	72196	16710	12341

Регіони	Каналізація			Теплопостачання		
	За рахунок усіх джерел фінансу- вання	У тому числі:		За рахунок усіх джерел фінансу- вання	У тому числі:	
		коштів Держав- ного бюджету	в сіль- ській місцево- сті		коштів Держав- ного бюджету	в сіль- ській місцево- сті
Автономна Республіка Крим	1411	28	18	3125	126	134
Області:						
Вінницька	39	0	0	773	0	38
Волинська	1087	33	0	842	298	99
Дніпропетровська	6931	0	279	4315	68	21
Донецька	9957	1705	11	7457	0	1744
Житомирська	536	489	339	1935	609	44
Закарпатська	1059	0	0	98	0	0
Запорізька	1113	0	99	5182	86	155
Івано-Франківська	440	0	1	1007	0	233
Київська	1918	240	0	1026	193	63
Кіровоградська	307	175	0	28	0	0
Луганська	1642	0	0	3267	0	47
Львівська	2421	1540	259	2393	1519	173
Миколаївська	727	0	0	4293	0	0
Одеська	10451	6608	240	2190	50	237
Полтавська	930	10	93	5197	0	271
Рівненська	1654	0	0	1838	0	152
Сумська	490	0	0	4523	0	0
Тернопільська	43	34	0	520	10	5
Харківська	9109	980	546	3489	68	1257
Херсонська	1149	594	113	997	0	131
Хмельницька	849	228	79	3087	0	290
Черкаська	50	0	0	2306	0	184
Чернівецька	442	0	0	0	0	0
Чернігівська	3166	1219	0	901	0	88
м. Київ	40787	14608	0	6430	0	0
м. Севастополь	1944	656	30	312	0	0
Україна	100652	29147	2107	67531	3027	5366

Продовження табл. 6

Регіони	Газифікація			Лікарні		
	За рахунок усіх джерел фінансування	У тому числі:		За рахунок усіх джерел фінансування	У тому числі:	
		коштів Державного бюджету	в сільській місцевості		коштів Державного бюджету	в сільській місцевості
Автономна Республіка Крим	15897	1165	6072	1104	77	31
Області:						
Вінницька	11199	691	9748	1545	14	158
Волинська	4718	613	3461	2309	444	13
Дніпропетровська	7000	869	5637	10082	0	8652
Донецька	5164	64	2235	8753	919	365
Житомирська	8331	2786	7732	5612	4610	125
Закарпатська	3283	369	3157	3771	416	15
Запорізька	4821	226	1960	3136	190	259
Івано-Франківська	7570	240	6823	2365	100	653
Київська	10266	2213	9508	1778	608	1045
Кіровоградська	5323	854	2660	1404	700	8
Луганська	6610	401	4990	1280	487	0
Львівська	3635	1734	3320	8086	851	0
Миколаївська	6342	1215	4469	840	34	59
Одеська	23877	1390	11062	4213	0	175
Полтавська	6398	496	5968	9434	277	14
Рівненська	3594	765	2040	4177	1446	251
Сумська	10237	320	3449	2791	201	8
Тернопільська	8772	1791	7035	2529	2157	736
Харківська	9687	304	6290	2323	0	53
Херсонська	3075	451	2929	716	467	135
Хмельницька	6645	882	6046	2573	105	891
Черкаська	9446	3261	8558	948	419	417
Чернівецька	1545	662	1254	2649	0	1023
Чернілівська	4614	1528	2952	2317	1385	200
м. Київ	880	22	0	25721	4691	0
м. Севастополь	2864	302	0	0	0	0
Україна	191793	25614	129355	112449	20598	15286

Регіони	Середні навчальні заклади			Дошкільні заклади		
	За рахунок усіх джерел фінансування	У тому числі:		За рахунок усіх джерел фінансування	У тому числі:	
		коштів Державного бюджету	в сільській місцевості		коштів Державного бюджету	в сільській місцевості
Автономна Республіка Крим	759	420	5	33	0	0
Області:						
Вінницька	1174	100	985	299	16	299
Волинська	1476	156	1339	0	0	0
Дніпропетровська	13222	0	6411	293	0	2
Донецька	1916	0	1487	151	0	119
Житомирська	9871	3188	8461	21	0	0
Закарпатська	2035	3	886	8	8	8
Запорізька	2080	0	754	277	0	24
Івано-Франківська	10267	508	9372	0	0	0
Київська	7517	1415	1565	199	0	199
Кіровоградська	1312	243	622	20	0	20
Луганська	1975	0	351	58	0	4
Львівська	7246	1730	6558	32	0	27
Миколаївська	1889	0	30	544	0	505
Одеська	6422	21	6012	267	0	173
Полтавська	9655	320	2085	1	0	1
Рівненська	2825	54	2150	1389	0	0
Сумська	1476	350	1136	30	0	29
Тернопільська	5265	4925	5073	14	0	14
Харківська	2300	200	2068	506	0	389
Херсонська	1447	686	400	43	0	33
Хмельницька	4066	0	2149	721	0	478
Черкаська	582	0	125	125	0	121
Чернівецька	1933	0	1791	76	0	0
Чернігівська	1616	1256	941	240	180	230
м. Київ	19702	75	0	4501	0	0
м. Севастополь	10	0	10	0	0	0
Україна	120038	15650	62766	9848	204	2675

Регіони	За рахунок усіх джерел фінансування	Клуби та будинки культури	
		У тому числі:	
		коштів Державного бюджету	в сільській місцевості
Автономна Республіка Крим	1484	644	4
Області:			
Вінницька	316	0	316
Волинська	43	0	43
Дніпропетровська	3043	0	242
Донецька	4748	8	26
Житомирська	6	0	3
Закарпатська	0	0	0
Запорізька	156	0	0
Івано-Франківська	253	0	127
Київська	224	0	106
Кіровоградська	0	0	0
Луганська	342	0	0
Львівська	201	0	18
Миколаївська	105	0	63
Одеська	388	0	174
Полтавська	236	0	133
Рівненська	288	0	4
Сумська	40	0	0
Тернопільська	560	556	556
Харківська	795	0	656
Херсонська	127	0	122
Хмельницька	676	0	361
Черкаська	19	0	19
Чернівецька	19	0	19
Чернігівська	3	0	0
м. Київ	7	0	0
Україна	14079	1208	2992

7. Введення в дію основних об'єктів соціальної інфраструктури, за роками

Об'єкти	1990	1995	2000
Житлових будинків - усього, тис. кв.м загальної площі	17447	8663	5558
З них: у сільській місцевості	3423	2207	1229
частка села у загальній кількості, %	19,6	25,5	22,1
Дошкільних закладів - усього, тис. місць	47,6	6,6	0,6
З них: у сільській місцевості	19,7	3,1	0,3
частка села у загальній кількості, %	41,4	47,0	50,0
Середніх навчальних закладів - усього, тис. місць	163,9	54,2	15,4
З них: у сільській місцевості	60,8	17,7	8,6
частка села у загальній кількості, %	37,1	32,7	55,8
Лікарняних закладів - усього, тис. ліжок	6,4	2,5	0,8
З них: у сільській місцевості	0,8	0,3	0,1
частка села у загальній кількості, %	12,5	12,0	12,5
Амбулаторно-поліклінічних закладів - усього, тис. відвідувань за зміну	20,4	9,9	2,3
З них: у сільській місцевості	6,4	2	0,8
частка села у загальній кількості, %	31,4	20,2	34,8
Клубів і будинків культури - усього, тис. місць	37,5	5,4	1,0
З них: у сільській місцевості	32,1	4	1,0
частка села у загальній кількості, %	85,6	74,1	100

8. Введення в експлуатацію житлових будинків та кількість збудованих квартир за роками, на 1000 жителів

Роки	Введено в експлуатацію загальної площі, кв. м.	У тому числі:		Кількість збудованих квартир, од.	У тому числі:	
		в міських поселеннях	в сільській місцевості		в міських поселеннях	в сільській місцевості
1990	338	404	202	5,6	7,0	2,8
1995	169	186	133	2,3	2,7	1,5
2000	113	130	77	1,3	1,6	0,7

9. Передача об'єктів соціальної інфраструктури від недержавних сільськогосподарських підприємств у комунальну власність станом на 1 січня 2002 року (за оперативними даними Міністерства аграрної політики України)

Об'єкти	Кількість об'єктів, що підлягають передачі, одиниць	Передано об'єктів, одиниць	Питома вага переданих об'єктів, %
Загальноосвітні школи	1339	896	66,9
Дитячі дошкільні заклади	4572	2201	48,1
Клуби	5637	3044	54,0
Лікарні	95	63	66,3
Фельдшерсько-акушерські пункти	2662	1701	63,9
Амбулаторії	231	144	62,3
Будинки-інтернати для престарілих осіб	217	59	27,2
Житловий фонд, кв. м	5670,2	2827	49,9
Інженерні мережі, км	35236,0	20646,3	58,6

10. Житловий фонд України за роками (на кінець року: млн кв. м загальної площі жител)

Показники	1990		1995		2000	
	місто	село	місто	село	місто	село
Житловий фонд, усього	574,3	347,8	616,6	361,7	643,2	371,8
В тому числі:						
державний, суспільний житловий фонд і фонд житлово-будівельних кооперативів	395,7	41,0	317,2	24,1	205,7	16,1
у % від загальної площі	68,9	11,8	51,4	6,7	32,0	4,3
в особистій власності громадян	178,6	306,8	299,4	337,6	437,5	355,7
у % від загальної площі	31,1	88,2	48,6	93,3	68,0	95,7
В середньому на одного жителя, кв. м	16,5	20,6	17,8	21,9	19,3	23,5

**II. Площа житлових будинків (житловий фонд)
станом на 1 січня 2001 р.**

Регіони	Загальна площа, тис. кв.м:		У тому числі:			
	у міських поселе- нях	у сільсь- кій місце- вості	державна власність		приватна власність	
			у міських поселе- нях	у сільсь- кій міс- цевості	у міських поселе- нях	у сільсь- кій міс- цевості
Автономна Республіка Крим	25143,4	12183,2	6950,5	1145,5	16190,2	10451,0
Області:						
Вінницька	15419,6	27574,1	2029,3	267,6	11135,9	26867,7
Волинська	8871,7	11292,4	14478,0	120,3	5909,5	11046,9
Дніпропетровська	63166,1	14662,0	22397,0	466,4	42562,9	13756,5
Донецька	88250,7	10363,7	3224,1	566,2	60083,2	9465,8
Житомирська	15684,0	16132,5	1276,7	500,5	10919,3	15242,9
Закарпатська	8570,7	16657,2	7773,2	99,6	6768,2	16508,5
Запорізька	28325,1	11072,2	2155,8	369,6	17631,7	10366,9
Івано-Франківська	11095,8	17717,2	4233,4	72,5	8284,6	17591,9
Київська	24030,8	22804,3	2293,3	466,0	18298,9	21804,0
Кіровоградська	13817,3	11129,7	11480,8	194,2	10520,7	10655,9
Луганська	46870,0	7908,0	6287,1	204,2	32661,9	7420,2
Львівська	27721,2	22267,1	3592,2	387,8	19214,3	21716,5
Миколаївська	16607,3	9401,6	7868,5	287,0	12496,8	8775,9
Одеська	28784,6	19409,3	3184,4	358,9	17966,4	18682,6
Полтавська	19485,8	16846,8	2356,8	324,4	14194,4	15799,2
Рівненська	9768,8	13215,3	3035,3	322,2	6768,4	12834,1
Сумська	15870,0	11078,1	1161,8	257,6	11253,7	10522,9
Тернопільська	9064,0	14426,1	9293,2	92,0	6761,4	14280,9
Харківська	46267,2	13630,8	2398,5	739,0	31646,6	12284,9
Херсонська	14679,0	9756,7	2355,7	290,9	10398,9	9076,3
Хмельницька	13588,8	18119,6	2654,3	136,8	9651,3	17756,0
Черкаська	15709,3	17890,7	1384,8	188,3	11518,1	17297,1
Чернівецька	7013,1	11775,1	2847,6	80,2	5061,1	11612,7
Чернігівська	13928,5	14116,5	13852,5	228,7	9778,5	13573,5
м. Київ	48856,9	0	2000,0	0	26207,5	0
м. Севастополь	6639,6	314,4	2562,1	35,7	3659,3	264,8
Україна	643229,3	371744,6	145126,8	8202,1	437543,7	355655,6

12. Характеристика житла домогосподарств у 2000 році

Показники	Всі домогосподарства	В т. ч. проживають:	
		у міських поселеннях	у сільській місцевості
Кількість домогосподарств, тис.од.	17637,5	12169,1	5468,4
Розподіл домогосподарств (у %) за типом житла:			
окрема квартира	48,2	67,3	5,8
комунальна квартира	0,8	1,0	0,2
індивідуальний будинок	45,8	25,9	90,2
частина індивідуального будинку	3,7	3,7	3,5
гуртожиток	1,5	2,1	0,3
	100,0	100,0	100,0
Розподіл домогосподарств (у %) за типом власності їх житла:			
приватне (приватизоване, куплене житло), власність кооперативу	83,5	77,8	95,8
державне	14,0	19,2	2,6
відомче	1,3	1,4	1,3
наймають у фізичних осіб	1,2	1,6	0,3
	100,0	100,0	100,0
Розподіл домогосподарств (у %) за кількістю кімнат у житлі:			
одна кімната	15,1	17,6	9,6
дві кімнати	36,6	38,2	33,0
три кімнати	33,1	32,6	34,1
чотири і більше кімнат	15,2	11,6	23,3
	100,0	100,0	100,0
Розподіл домогосподарств (у %) за часом будівництва їх житла:			
у 40-х роках і раніше	13,4	11,6	17,4
у 50-х рр.	14,1	12,6	17,5
у 60-х рр.	21,7	19,3	26,8
у 70-х рр.	24,7	26,4	20,8
у 80-х рр.	20,1	23,3	13,0
у 1991-1995 рр.	5,0	5,8	3,2
у 1996 році й пізніше	1,0	1,0	1,3
	100,0	100,0	100,0

13. Розподіл домогосподарств за кількісним складом та житловими умовами у 2000 році

Показники	Всі домогосподарства	У тому числі проживають:	
		у міських поселеннях	у сільській місцевості
Кількість домогосподарств, тис. од.	17637,5	12169,1	5468,4
Розподіл домогосподарств (у %) за розміром житлової площі на одну особу:			
до 7,5 м ²	12,8	14,0	10,0
7,5 м ² - 13,65 м ²	34,2	36,9	28,1
понад 13,65 м ²	53,0	49,1	61,9
	100,0	100,0	100,0
Розподіл домогосподарств (у %), що займають одну кімнату, за кількістю осіб:			
одна особа	40,0	38,9	44,3
дві особи	29,2	30,0	25,9
три особи	18,9	19,8	15,4
чотири та більше осіб	11,9	11,3	14,4
	100,0	100,0	100,0
Розподіл домогосподарств (у %), що займають дві кімнати, за кількістю осіб:			
одна особа	24,0	20,9	31,7
дві особи	30,4	31,1	28,7
три особи	23,4	26,6	15,1
чотири та більше осіб	22,2	21,4	24,5
	100,0	100,0	100,0
Розподіл домогосподарств (у %), що займають три кімнати, за кількістю осіб:			
одна особа	14,0	12,3	17,4
дві особи	27,6	27,2	28,5
три особи	22,7	25,3	17,0
чотири та більше осіб	35,7	35,2	37,1
	100,0	100,0	100,0
Розподіл домогосподарств (у %), що займають чотири та більше кімнат, за кількістю осіб:			
одна особа	11,0	11,6	10,3
дві особи	22,8	23,8	21,8
три особи	20,3	22,4	17,9
чотири та більше осіб	45,9	42,2	50,0
	100,0	100,0	100,0

14. Розвиток мережі дошкільних закладів за роками

Показники	1990	1995	2001
Кількість постійних дошкільних закладів, тис., усього	24,5	21,4	16,3
В тому числі:			
у міських поселеннях	11,9	10,5	7,4
в сільській місцевості	12,6	10,9	8,9
Кількість місць у постійних дошкільних закладах, тис., усього	2277	2014	1117
В тому числі:			
у міських поселеннях	1662	1463	832
в сільській місцевості	615	551	285
Чисельність дітей у них, тис. осіб, всього	2428	1536	983
У тому числі:			
у міських поселеннях	1877	1222	824
в сільській місцевості	551	314	159
Охоплення дітей дошкільними закладами, на 100 місць припадає дітей у:			
міських поселеннях	113	...	99
сільській місцевості	90	...	56
Забезпеченість дитячими дошкільними закладами, у % до кількості дітей відповідного віку, всього	57	44	37
У тому числі:			
в міських поселеннях	64	48	51
у сільській місцевості	43	28	16
Кількість дітей у дошкільних закладах в розрахунку на 100 місць, усього	107	76	88
В тому числі:			
у міських поселеннях	113	89	113
в сільській місцевості	90	57	56

15. Розподіл денних середніх навчальних закладів за ступенями та видами на початок 2000/2001 навчального року

	Кількість закладів, од.	У т.ч. в сільській місцевості	Кількість учнів, осіб	У т.ч. в сільській місцевості	Кількість учителів, осіб	У т.ч. в сільській місцевості
Всього	21965	14916	6646521	2226669	572247	248794
У тому числі:						
I ступеня	3144	2692	107065	54652	10366	6280
I-II ступеня	6262	5502	706550	539214	95294	79967
I-III ступеня	12157	6627	5764185	1619232	455093	160427
Для дітей з вадами розумового або фізичного розвитку	402	95	68721	13571	11494	2120
Із загальної кількості закладів:						
середні школи						
I ступеня	2599	2395	77056	47692	7644	5393
I-II ступеня	5966	5210	678434	515654	90302	75916
I-III ступеня	11124	6350	5272955	1559129	408933	153859
гімназії	296	8	167133	1991	15775	233
ліцеї	283	11	97212	1822	11208	243
колегіуми	25	6	20348	2110	1651	226
Навчально-виховні комплекси	1279	834	264662	84700	24820	10719
У тому числі:						
I ступеня	540	297	30009	6960	2702	887
I-II ступеня	314	286	28116	23560	4632	3975
I-III ступеня	425	251	206537	54180	17486	5857
Із загальної кількості комплексів: школи, садки	1119	814	135313	75244	14641	9846
Санаторно-лісні школи	41	7	x	x	420	85

16. Кількість професійно-технічних училищ за роками

Роки	Загальна кількість професійно-технічних училищ		З них: сільських професійно-технічних училищ		Підготовлено кадрів, тис. чол.		Питома вага кадрів, підготовлених у сільських училищах до загальної їх кількості, %
	Всього, од.	Чисельність учнів, тис.чол.	Всього, од.	Чисельність учнів, тис.чол.	Всього	У т.ч. в сільських училищах	
1975	1006	553,5	213	98,5	341,5	86,9	25,4
1980	1091	629,9	235	107,8	389,7	80,0	20,5
1985	1196	711,3	259	129,3	427,9	105,5	24,7
1990	1246	643,4	259	154,6	376,7	60,0	16,9
1995	1179	555,2	331	143,1	227,3	65,4	23,5
1999	980	527,7	303	134,1	263,5	67,8	25,8
2000	970	524,6	302	130,0	266,8	67,0	25,1

17. Кількість студентів на 10 тис. жителів у країнах Європи

№ з/п	Країни	Кількість студентів у розрахунку на 10 тис. населення	Питома вага жінок у загальній чисельності населення, %
1	Австрія	206	43
2	Бельгія	204	48
3	Данія	193	43
4	Фінляндія	190	-
5	Швеція	176	56
6	Франція	162	53
7	Іспанія	161	-
8	Швейцарія	147	-
9	Болгарія	145	54
10	Італія	135	47
11	Великобританія	133	40
12	Нідерланди	112	38
13	Норвегія	103	-
14	Греція	106	-
15	Угорщина	94	52
16	Польща	94	51
17	Ірландія	97	-
18	Румунія	69	45
19	Країни СНД	188	54

**18. Вищі навчальні заклади, за роками,
на початок навчального року**

Показники	1990/1991		2000/2001	
	Всього	У т.ч. сільсько-господарського профілю	Всього	У т.ч. сільсько-господарського профілю
Кількість вищих навчальних закладів Ш-1У рівня акредитації, од.	149	18	315	20
В них студентів, тис.чол., у т.ч. за формою навчання:	881,3	93,5	1402,9	97,9
- денна	520,0	46,0	859,5	61,1
- вечірня	66,5	-	10,7	-
- заочна	294,8	47,5	532,7	36,8
Випущено спеціалістів, усього тис.чол., у т.ч.:	136,9	14,6	273,6	15,0
- денного навчання	73,3	7,0	189,1	9,4
- вечірнього навчання	11,7	-	3,2	-
- заочного навчання	51,9	7,6	81,3	5,6
Кількість вищих навчальних закладів I-II рівня акредитації, од.	742	101	664	112
В них учнів, тис. осіб, усього в т.ч. за формою навчання:	757,0	100,9	528,0	91,0
- денна	510,7	67,9	400,8	67,8
- вечірня	44,9	-	3,4	-
- заочна	201,4	33,0	123,8	23,2
Випущено спеціалістів, усього тис. чол. у т.ч.:	228,7	28,2	148,6	26,0
- денного навчання	143,9	17,7	109,5	...
- вечірнього навчання	14,3	-	1,0	-
- заочного навчання	70,5	10,5	38,1	...

19. Розвиток культурно-освітніх закладів, за роками

Показники	1990		2000	
	Всього	У т.ч. сільська місцевість	Всього	У т.ч. сільська місцевість
Клубні заклади, тис. од.	25,1	21,0	20,4	17,7
- в них млн місць	6,5	4,8	5,4	4,3
- у розрахунку на 100 жителів	13	28,3	11	27,0
Музеї, од.	214	...	378	...
Театри, од.	125	...	131	...
Культові споруди, тис. од.	...	5,9	...	11,6
Бібліотеки, тис. од.	25,6	18,7	20,7	15,7
В них книг і журналів, млн примірників	419,0	188,1	343,0	156,1
у т.ч. з розрахунку:				
- на 100 жителів, примірників	806	1106	693	981
- на 1 бібліотеку, тис. примірників	16,4	10,1	16,6	6,3
Кінотеатри та зали з кіноустановками, тис. од.,	27,2	22,2	6,9	5,9
в т.ч. у розрахунку на 100 жителів	11	19	4	9
Відвідувань кіносеансів у розрахунку на одного жителя, од.	11	12	0,1	1

20. Основні показники охорони здоров'я, за роками

Об'єкти	1995		2000	
	Всього	У т.ч. сільська місцевість	Всього	У т.ч. сільська місцевість
Дільничні лікарні, тис. од., в них тис. ліжок	3,9 639,0	1,4 42,4	3,3 466,0	0,9 15,2
Амбулаторно-поліклінічні установи, од., відвідувань, млн	7,2 966,0	1,8 14,5	7,4 973,0	2,4 14,9
Фельдшерсько-акушерські пункти, тис.од., відвідувань, млн	16,4 62,3	16,1 57,4
Аптеки, од.	...	3034	...	3216
Кількість станцій та відділень швидкої допомоги, які розташовані в сільській місцевості, од.	1064	231	1039	203
Будинки-інтернати для осіб похилого віку та інвалідів, од.	280	...	275	293*)
Здравниці, од. в них тис. ліжок-місць	551 159	64 17,2	549 151
оздоровлено всього, тис.чол.	...	160,9	...	100,1
в т.ч. - працівників АПК	x	55,4	x	9,5
- дітей	x	60,4	x	38,6
Дитячі оздоровчі табори, од. в них тис. ліжок-місць	98 22,1	7615 227,2	94 22,1
оздоровлено дітей, тис.чол.	...	53,3	1004,6	88,6

**21. Розподіл домогосподарств за рівнем доступності
медичної допомоги, можливості придбання ліків
та медичного приладдя у 2000 році**

Показники	Всі домогосподарства	У тому числі проживають:	
		у міських поселеннях	у сільській місцевості
1	2	3	4
Кількість домогосподарств, у яких хто-небудь із членів протягом останніх 12 місяців потребував медичної допомоги, придбання ліків та медичного приладдя:			
тис. од.	13854,6	9862,1	3992,5
відсотків до загальної кількості	78,4	81,0	72,5
Кількість домогосподарств, у яких хто-небудь із членів протягом останніх 12 місяців при потребі не зміг отримати медичну допомогу, придбати ліки та медичне приладдя:			
тис. од.	4894,0	3723,6	1170,4
% до кількості домогосподарств, у яких хто-небудь із членів потребував медичної допомоги, придбання ліків та медичного приладдя	35,3	37,8	29,3
Кількість домогосподарств (тис.), у яких хто-небудь із членів при потребі не зміг (%):			
придбати ліки з причин (%):	4083,0	3117,6	965,4
занадто висока вартість	96,1	97,1	93,1
не змогли знайти	2,5	1,8	4,5
інше	1,4	1,1	2,4
придбати медичне приладдя з причин:	553,0	432,1	120,9
занадто висока вартість	94,7	96,1	89,9
не змогли знайти	4,3	2,9	9,2
інше	1,0	1,0	0,9
відвідати лікаря з причин (%):	1455,2	1175,6	279,6
черга була занадто довгою	8,4	8,9	6,1
відсутній медичний спеціаліст потрібного профілю	9,2	6,3	21,7
занадто висока вартість послуг	75,3	78,5	62,0
інше	7,1	6,3	10,2
відвідати стоматолога з причин (%):	1083,2	940,3	142,9
черга була занадто довгою	3,2	2,9	5,5
занадто висока вартість послуг	93,5	94,8	84,5
інше	2,1	2,1	2,7
зробити протезування з причин:	1242,5	1036,9	205,6
черга була занадто довгою	2,0	2,4	-
відсутній медичний спеціаліст потрібного профілю	1,3	0,1	7,5
занадто висока вартість послуг	95,0	95,7	91,2
інше	1,7	1,8	1,3
провести медичні обстеження з причин (%):	1088,6	894,8	193,8
черга була занадто довгою	2,8	1,8	7,3
відсутній медичний спеціаліст потрібного профілю	7,6	4,4	22,6
занадто висока вартість послуг	88,0	92,3	67,8
інше	1,6	1,5	2,3
отримати лікувальні процедури з причин:	794,8	690,8	104,0

Продовження табл. 21

1	2	3	4
черга була занадто довгою	2,4	2,5	2,0
відсутній медичний спеціаліст потрібного профілю	1,8	0,5	10,0
занадто висока вартість послуг	94,5	95,5	88,0
інше	1,3	1,5	-
лікуватися у стаціонарі з причин (%):	922,1	665,7	256,4
черга була занадто довгою	2,9	2,4	4,3
відсутній медичний спеціаліст потрібного профілю	2,6	0,9	7,0
занадто висока вартість послуг	88,2	92,1	78,0
інше	6,3	4,6	10,7

22. Розвиток торговельного обслуговування за роками

Показники	1995		2000	
	Всього	У т.ч. сільська місцевість	Всього	У т.ч. сільська місцевість
Кількість торговельних закладів роздрібної торгівлі, тис. од.	133,7	68,2	103,2	33,5
магазини	109,5	60,5	77,9	29,8
кіоски і намети	24,2	7,7	25,3	3,7
Торговельна площа, кв.м у розрахунку на 10 тис. населення	2133	2298	1426	1153
Кількість закладів громадського харчування, тис. од.	40,3	18,3	33,1	10,3
Середня кількість посадочних місць у розрахунку на 10 тис. населення	548	58,0	389	28,1
Товарооборот (у фактичних цінах), млрд крб; млрд грн	11,9	1,5	28,8	3,4
в тому числі:				
товарооборот торговельної мережі	10,9	1,4	26,7	3,1
товарооборот громадського харчування	1,0	0,1	2,1	0,3
Співвідношення товарообороту на одного сільського жителя до міського, %	x	44,1	x	28,1
Кількість міських ринків, од.	1576	...	2514	...

23. Платні послуги населенню (на 1 особу) за видами та їх структура, за роками

Види послуг	1995				2000			
	В середньому, грн	%	У т.ч. сільська місцевість, грн	%	В середньому, грн	%	У т.ч. сільська місцевість, грн	%
Всі надані послуги	71,9	100,0	27,1	100,0	318,5	100,0	108,4	100,0
У тому числі:								
побутові	6,9	9,7	4,1	15,1	21,1	6,6	14,3	13,2
пасажирського транспорту	16,6	23,1	1,4	5,2	55,4	17,4	4,9	4,5
зв'язку	5,2	7,2	1,8	6,6	38,3	12,0	14,3	13,2
житлово-комунальні	29,4	40,9	16,8	62,0	144,1	45,3	66,1	61,0
виховання та освіти	0,8	1,2	0,2	0,7	25,9	8,1	0,6	0,6
культури	0,8	1,1	0,2	0,7	2,6	0,8	0,4	0,3
туристсько-екскурсійні	1,3	1,8	0,1	0,4	1,7	0,5	0,2	0,2
фізичної культури і спорту	0,1	0,1	0,0	0,0	0,4	0,1	0,1	0,0
охорони здоров'я	0,8	1,1	0,1	0,4	3,6	1,1	0,3	0,3
санаторно-курортні та оздоровчі	7,2	10,1	2,0	7,4	14,7	4,6	4,6	4,6
правового характеру та установ банків України	0,6	0,9	0,1	0,4	3,7	1,2	0,6	0,6

24. Платні послуги на 1 особу населення, за роками, грн

Регіони	1996		2000	
	В серед- ньому, грн	У т.ч. сільська місцевість, грн	В серед- ньому, грн	У т.ч. сільська місцевість, грн
Автономна Республіка Крим	282	68	463	93
Області:				
Вінницька	104	35	212	75
Волинська	107	49	230	77
Дніпропетровська	154	40	352	153
Донецька	147	48	289	105
Житомирська	113	54	212	95
Закарпатська	92	51	214	113
Запорізька	162	45	307	46
Івано-Франківська	96	48	203	92
Київська	159	50	268	175
Кіровоградська	122	61	214	126
Луганська	113	44	207	106
Львівська	170	65	340	116
Миколаївська	150	86	241	65
Одеська	156	47	369	81
Полтавська	142	78	303	155
Рівненська	113	51	207	63
Сумська	136	55	244	97
Тернопільська	104	54	231	100
Харківська	144	61	403	220
Херсонська	110	73	262	109
Хмельницька	111	58	217	97
Черкаська	111	49	236	122
Чернівецька	97	48	229	95
Чернігівська	111	41	233	114
Всього	149	54	319	108

25. Побутові послуги на 1 особу населення за видами, грн

Види послуг	1996		2000	
	В середньому, грн	У т.ч. сільська місцевість, грн	В середньому, грн	У т.ч. сільська місцевість, грн
Весь обсяг реалізації	11.5	7.8	21.1	14.3
У тому числі:				
ремонт та індивідуальне пошиття взуття	0,2	0.0	0,2	0.0
ремонт та індивідуальне пошиття одягу	0,5	0.1	0,8	0.1
індивідуальне пошиття та в'язання трикотажних виробів	0,1	0.0	0,1	0.0
ремонт радіотелевізійної апаратури, побутових машин і приладів, ремонт і виготовлення металовиробів	0,7	0.1	1,7	0.1
ремонт і технічне обслуговування транспортних засобів	1,2	0.3	2,6	0.3
ремонт і виготовлення меблів	0,1	0.0	0,3	0.0
хімічне чищення і фарбування одягу	0,1	0.0	0,3	0.0
пральні	0,6	0.0	0,5	0.0
будівництво і ремонт житла	0,4	0.3	0,5	0.1
фотографії	0,4	0.0	0,8	0.0
лазні й душові	0,9	0.0	1,6	0.0
перукарні	0,1	0.0	0,3	0.1
прокатні пункти	0,3	0.0	0,3	0.1
транспортні послуги	1,5	0.0	1,9	3.2

26. Побутові послуги на 1 особу населення, за роками, грн

Регіони	1996		2000	
	В середньому, грн	У т.ч. сільська місцевість, грн	В середньому, грн	У т.ч. сільська місцевість, грн
Автономна Республіка Крим	12	5	17	7
Області:				
Вінницька	11	7	19	16
Волинська	13	11	28	24
Дніпропетровська	11	9	19	13
Донецька	10	7	17	13
Житомирська	12	8	20	17
Закарпатська	9	4	12	7
Запорізька	13	8	20	9
Івано-Франківська	9	6	13	7
Київська	13	8	21	17
Кіровоградська	13	11	23	21
Луганська	8	7	13	12
Львівська	9	6	14	9
Миколаївська	11	8	17	11
Одеська	11	7	22	12
Полтавська	12	10	24	23
Рівненська	10	7	18	12
Сумська	12	9	20	19
Тернопільська	11	9	34	18
Харківська	11	9	20	16
Херсонська	12	9	22	15
Хмельницька	11	9	20	21
Черкаська	14	10	21	18
Чернівецька	12	9	19	10
Чернігівська	13	8	22	21
Україна	11	8	21	14

27. Наявність телефонного зв'язку загального користування, за роками

Показники	1990	1995	2000
Число телефонних станцій, всього од.	9867	10368	10848
міських	7709	7988	6725
сільських	2158	2380	4123
Монтована ємність телефонних станцій, тис.номерів:			
міських	5733	6827	8879
сільських	1067	1229	1360
Із загальної кількості сільські автоматичні станції, од.	9867	10368	10848
З них:			
координатні	9807	10142	10085
квазіелектронні та електронні	59	225	239
Основні телефонні апарати загального користування, тис.од.:			
міської мережі	5810,3	6192,6	7396.5
сільської мережі	997,3	1112,8	1196.2
Домашні телефонні апарати, тис. од.:			
міської мережі	416089	5145,9	6330,9
сільської мережі	573,1	798,3	1020,3
Таксофони, тис. од.:			
міської мережі	80,2	56,6	52,0
сільської мережі	6,1	2,0	1,0
Кількість основних телефонних апаратів загального користування та відомчих, які мають на неї вихід, тис. од.:			
міської мережі	6014	7183	8533
сільської мережі	1014	1128	1215

**28. Динаміка наявності автомобільних шляхів України,
за роками, тис. км**

Показники	1990	1995	2000
Автомобільні дороги загального користування, всього	167,8	172,3	169,5
З них: дороги з твердим покриттям	157,2	163,9	163,8
Дороги внутрішнього призначення, всього	105,5	69,5	85,9
З них: дороги з твердим покриттям	78,9	66,8	83,0
у % до загальної довжини автомобільних доріг	93,7	94,8	96,7
Довжина автомобільних доріг загального користування з твердим покриттям, які мають:			
цементобетонне, асфальтобетонне покриття	49,0	54,6	57,5
у % до загальної довжини доріг з твердим покриттям	31	33	35
чорне гравійне і чорне шосе у % до загальної довжини доріг з твердим покриттям	65,8	71,6	71,7
	42	44	43
Довжина ґрунтових автомобільних доріг, тис. км	10,6	9,0	5,7
Щільність автомобільних доріг: загального користування з твердим покриттям, км на 1 тис. кв. км території внутрішньогосподарського призначення, км на 1 тис. га ріллі	260	270	271
	2,36	2,43	2,44

**29. Розподіл туристів за категоріями та метою відвідування,
за роками, тис. чол.**

Показники	Кількість туристів		У тому числі:					
			іноземні туристи		громадяни України		туристи, охоплені внутрішнім туризмом	
	1997	2000	1997	2000	1997	2000	1997	2000
Всього туристів	2170	2014	337	378	631	285	1202	1351
Мета відвідування: службова, ділова, бізнес-тур, навчання	809	634	105	120	209	85	495	429
дозвілля, відпочинок, спортивно-оздоровчий туризм	1058	1118	200	207	339	157	519	754
лікування	87	91	6	22	8	1	73	68
інші	216	171	26	29	75	42	115	100

30. Готелі та інші місця для короткотермінового проживання, за роками

Регіони	Кількість, од.		У них номерів		Житлова площа всіх номерів, тис. кв.м	
	1995	2000	1995	2000	1995	2000
Автономна Республіка Крим	103	89	6396	5570	100,3	99,0
Області:						
Вінницька	38	32	1399	1166	25,4	22,3
Волинська	31	32	1154	1137	19,0	20,9
Дніпропетровська	92	84	3907	2941	67,0	57,9
Донецька	65	73	4432	3240	67,8	57,0
Житомирська	38	37	1359	1155	18,4	23,3
Закарпатська	25	39	1410	1395	20,5	23,4
Запорізька	63	59	2185	1823	31,8	28,9
Івано-Франківська	31	34	1195	1188	18,6	19,9
Київська	56	46	1569	1369	23,3	22,1
Кіровоградська	30	21	1032	520	15,9	10,1
Луганська	44	43	2598	1851	42,7	30,4
Львівська	65	55	3252	2526	49,4	40,9
Миколаївська	49	44	1432	1143	25,4	20,8
Одеська	121	96	3258	3674	71,1	75,7
Полтавська	60	65	1913	1647	27,9	27,4
Рівненська	25	23	1216	1018	16,3	15,9
Сумська	56	46	1516	898	26,5	18,3
Тернопільська	22	27	1104	1187	24,2	27,3
Харківська	74	76	3354	2328	59,2	49,1
Херсонська	50	47	1452	1247	23,9	24,8
Хмельницька	47	30	1899	763	32,8	15,0
Черкаська	38	36	1424	1215	20,7	21,1
Чернівецька	21	18	1048	943	15,2	13,8
Чернігівська	54	52	1180	822	20,6	13,3
Україна	1396	1308	62360	51012	1032,3	949,1

31. Структурні підрозділи сфери сервісу в готелях та інших місцях для короткотермінового проживання, за роками, тис. одиниць

Регіони	Автостоянки		Ресторани, кафе, бари тощо		Сауни (лазні), басейни, пральні		Заклади торгівлі (магазини, кіоски тощо)	
	1998	2000	1998	2000	1998	2000	1998	2000
Автономна Республіка Крим	10	10	38	44	34	35	15	10
Області:								
Вінницька	7	6	18	17	10	9	4	3
Волинська	4	9	12	13	7	9	1	1
Дніпропетровська	10	11	18	16	20	24	4	1
Донецька	11	15	28	37	15	16	-	-
Житомирська	7	8	9	9	4	4	1	1
Закарпатська	4	3	22	29	12	13	2	4
Запорізька	6	6	8	12	9	11	-	-
Івано-Франківська	6	6	17	15	6	7	5	2
Київська	6	6	11	13	7	8	1	2
Кіровоградська	8	6	13	11	3	6	14	8
Луганська	4	5	16	14	6	8	1	2
Львівська	11	17	32	42	13	21	3	2
Миколаївська	10	8	25	17	6	6	10	5
Одеська	18	18	41	38	19	17	13	12
Полтавська	12	10	16	12	13	11	3	1
Рівненська	8	8	7	9	3	4	1	2
Сумська	3	5	13	13	9	10	4	5
Тернопільська	6	5	15	14	3	3	2	1
Харківська	12	11	18	19	11	10	2	3
Херсонська	6	6	12	9	12	11	1	1
Хмельницька	6	6	10	5	3	3	3	1
Черкаська	9	11	9	14	8	14	2	4
Чернівецька	3	5	11	10	4	4	1	2
Чернігівська	8	11	5	6	7	9	6	6
Україна	208	251	504	515	272	302	118	94

32. Кількість санаторно-курортних (оздоровчих) закладів, що перебувають на самостійному балансі, звільнені від земельного податку та площа їх території у 2000 році

Регіони	Кількість закладів, всього одиниць	З них			
		перебувають на самостійному балансі		звільнено від земельного податку	
		одиниць	%	одиниць	%
Україна	3327	871	26,2	1021	30,7
Автономна Республіка Крим	519	267	51,4	131	25,2
Вінницька	31	28	90,3	1	100
Волинська	84	2	2,4	13	15,5
Дніпропетровська	236	8	3,4	78	33,1
Донецька	521	23	4,4	125	24
Житомирська	33	10	30,3	23	69,7
Закарпатська	65	30	46,2	33	50,8
Запорізька	189	29	15,3	54	28,6
Івано-Франківська	41	15	36,6	11	26,8
Київська	157	43	27,4	57	36,3
Кіровоградська	34	8	23,5	10	29,4
Луганська	144	5	3,5	66	45,8
Львівська	148	53	35,8	48	32,4
Миколаївська	172	50	29,1	47	27,3
Одеська	338	107	31,7	56	16,6
Полтавська	50	13	26	28	56
Рівненська	40	19	47,5	28	70
Сумська	55	12	21,8	4	7,3
Тернопільська	18	9	50	15	83,3
Харківська	79	21	26,6	34	43
Херсонська	127	38	29,9	25	19,7
Хмельницька	21	15	71,4	15	71,4
Черкаська	80	13	16,3	25	31,3
Чернівецька	16	11	68,8	15	93,8
Чернігівська	61	18	29,5	17	27,9
м. Київ	50	24	48	25	50
м. Севастополь	18	-	-	7	38,9

Регион	Загальна площа території, що займають оздоровчі заклади, га	У т.ч. у закладах, що звільнені від земельного податку	
		га	%
Україна	13603,37	7545,91	55,5
Автономна Республіка Крим	2768,4	1485,94	53,7
Вінницька	469,1	469,1	100
Волинська	113,86	73,44	64,5
Дніпропетровська	700,16	303,14	43,3
Донецька	1159,28	411,33	35,5
Житомирська	138,37	83,49	60,3
Закарпатська	337,47	266,38	78,9
Запорізька	1244,21	870,44	70
Івано-Франківська	190,12	61,2	32,2
Київська	672,34	397,29	59,1
Кіровоградська	131,34	63,67	48,5
Луганська	362,66	194,34	53,6
Львівська	511,03	204,16	40
Миколаївська	474,12	135,58	28,6
Одеська	1175,05	678,23	57,7
Полтавська	308,4	209,25	67,9
Рівненська	122,46	104,61	85,4
Сумська	139,94	34,2	24,4
Тернопільська	119,68	110,58	92,4
Харківська	597,72	386,26	64,6
Херсонська	705,43	243,13	34,5
Хмельницька	150,43	132,74	88,2
Черкаська	302,2	172,38	57
Чернівецька	85,06	83	97,6
Чернігівська	235,98	108,91	46,2
м. Київ	317,2	229,77	72,4
м. Севастополь	71,36	33,35	46,7

Зміст

Вступ	3
Розділ 1. Соціальна інфраструктура регіону як об'єкт регіонального управління	5
Розділ 2. Управління розвитком соціальної інфраструктури населених пунктів	16
Розділ 3. Система регіонального розселення та правові аспекти її функціонування	23
Розділ 4. Програмно-цільовий метод управління соціальною інфраструктурою у регіонах	30
Розділ 5. Управління соціальною інфраструктурою в зарубіжних країнах	42
Розділ 6. Загальні рекомендації з підготовки семінарських та практичних занять	47
Додатки	57
Додаток 1. Словничок основних термінів	58
Додаток 2. Список рекомендованої літератури	69
Нормативні акти	68
Наукова література	72
Додаток 3. Статистико-аналітична інформація до тематичного модуля “Розвиток соціальної інфраструктури населених пунктів”	77

Українська Академія державного управління
при Президентіві України

Навчальне видання

ОРЛАТИЙ Михайло Кузьмович
ЛЕБЕДИНСЬКИЙ Юрій Петрович
ІГНАТЕНКО Олександр Семенович
ВАКУЛЕНКО Володимир Миколайович
ЛЕБЕДИНСЬКА Ольга Юрївна
ЛУГОВА Олена Володимирівна
ЛУПЕНКО Юрій Олексійович
РЯБОКОНЬ Василь Петрович

**Державне регулювання
розвитку соціальної інфраструктури
населених пунктів України**

Навчальний посібник

М 54 Public regulation development the social infrast-ructure of the
populative places in Ukraine / Educational textbook - Kyiv: Publishing UAPA,
2002 -112 p.

The textbook examined questions of public regulation development the social infrastructure of the Ukrainian regions, general standings and reorganizational mechanism of the objects of social destination, creating fundamental organizational-legal forms of the employer activity, forming the administrative system, administrative functions of the objects of social destination and its financial securing, separating forms, legal aspects of functioning the social sphere objects of the populative places and also administrative experience of the enterprises and the social infrastructure organizations in the foreign countries.

Educational textbook intended for listeners of the Ukrainian Academy of Public Administration, Office of the President of Ukraine, students, candidates and economical speciality teachers of the higher educational institutes.

ISBN 966-619-061-3

Відповідальна за випуск *Н.А. Гегеля*
Редактор-коректор *В.А. Дон*
Комп'ютерна верстка *І.В. Кучер*

Підписано до друку 18.04.2002 р.
Формат 60 x 84 $\frac{1}{16}$. Тираж 500 пр. Обл.-вид. арк. 3,25. Ум. друк. арк. 6,3. Папір офсет. № 1.
Гарн. Таймс. Офс. друк. Зам. № 013.

Видавництво Української Академії державного управління при Президентіві України.
03057, Київ-57, вул. Ежена Потье, 20, тел. 446-94-36.
E-mail: vydav@academy.kiev.ua

Свідцтво серії ДК № 24 від 31.03.2000.

Видруковано з оригінал-макета у видавництві Української Академії державного управління
при Президентіві України. 03057, Київ-57, вул. Ежена Потье, 20.